

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
Навчально–науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Кафедра історії та теорії держави і права

Дипломна робота бакалавра
на тему: **ВНЕСОК ТІМОТІ СНАЙДЕРА ТА ТОНІ ДЖАДТА У ФОРМУВАННЯ**
ІСТОРИОГРАФІЧНОЇ БАЗИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Виконала: студентка навчальної групи ІСТ 21-1
спеціальність 032 «Історія та археологія»
Пастушенко Єлизавета Вадимівна
Керівник: д.і.н., професор
професор кафедри історії та теорії держави і права
Запорожченко Ю.В.

Рецензент: к.і.н., доцент
доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін
Технічного університету Метінвест Політехніка
Фомін А.В.

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Пастушенко Єлизавета Вадимівна. *Внесок Тімоті Снайдера та Тоні Джадта у формування історіографічної бази з історії України*. Дипломна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Бакалаврська робота присвячена дослідженню внеску Тімоті Снайдера та Тоні Джадта у формування історіографічної бази з історії України. У роботі використовується міждисциплінарний підхід, , що включає, компаративний, наративний аналіз. Робота аналізує основні події української історії XX століття, зокрема Голодомор, Друга світова війна, радянський тоталітаризм та пострадянські трансформації.

Основну увагу приділено працям таких дослідників, як Т. Снайдеру та Т. Джадт.

Ключові слова: історіографія, політика пам'яті, інтелектуальна спадщина, міждисциплінарний аналіз.

ABSTARCT

Pastushenko Yelyzaveta Vadymivna. *The Contribution of Timothy Snyder and Tony Judt to the Formation of the Historiographical Basis of Ukrainian History*. Bachelor's thesis for the degree of "Bachelor" in the speciality 032 "History and Archaeology." University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The bachelor's thesis is dedicated to the study of Timothy Snyder's and Tony Judt's contributions to the formation of the historiographical foundation of Ukrainian history. The work employs an interdisciplinary approach, including comparative and narrative analysis. It analyses the main events of Ukrainian history in the 20th century, particularly the Holodomor, World War II, Soviet totalitarianism, and post-Soviet transformations.

The main focus is on the works of researchers such as T. Snyder and T. Judt.

Keywords: historiography, politics of memory, intellectual heritage, interdisciplinary analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТІМОТІ СНАЙДЕР: ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	8
РОЗДІЛ 2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОНІ ДЖАДТА І РОЛЬ УКРАЇНИ В ЇХ КОНТЕКСТІ.....	25
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВНЕСКУ Т.СНАЙДЕРА ТА Т.ДЖАДТА В ІСТОРІОГРАФІЮ УКРАЇНИ.....	38
3.1. Спільні риси в наукових підходах Т.Снайдера та Т.Джадта у книзі «Роздуми про ХХ століття».....	38
3.2. Відмінності в підходах до дослідження радянського періоду та національних рухів.....	46
3.3. Вплив робіт Т.Снайдера та Т.Джадта на українську історіографію...	54
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах зростаючого інтересу до української історії в контексті європейського та світового історичного наративу важливо досліджувати, як іноземні історики формують образ України у глобальному історіографічному дискурсі. Особливу цінність мають праці таких авторитетних західних науковців, як Тімоті Снайдер та Тоні Джадт, які суттєво вплинули на переосмислення складних подій ХХ століття, зокрема на теренах Східної Європи. Їхній внесок не лише популяризує українську історію на Заході, а й сприяє формуванню нової парадигми історичної пам'яті. Дослідження їхніх робіт є надзвичайно актуальним для розуміння процесів інтернаціоналізації історичної науки та взаємозв'язку між історіографією та політикою пам'яті.

Актуальність теми зумовлюється також потребою глибшого осмислення ролі України у глобальних трансформаціях ХХ століття, де вона часто виступала не лише як об'єкт імперської політики, але і як активний учасник історичних процесів. У контексті сучасних викликів, пов'язаних із війною, боротьбою за ідентичність та євроінтеграційними прагненнями, важливо звертатися до інтелектуальної спадщини тих дослідників, які сприяли включенню українського досвіду до загальноєвропейської історії. Аналіз підходів Т. Джадта й Т. Снайдера дозволяє краще зрозуміти, як історія України постає у взаємодії з етичними, політичними й культурними дискурсами сучасного Заходу.

Об'єктом дослідження є сучасна західна історіографія історії України.

Предметом дослідження є наукова та публіцистична діяльність Тімоті Снайдера та Тоні Джадта в контексті формування історіографічної бази з історії України, зокрема їхні інтерпретації подій, явищ та постатей українського минулого у загальноєвропейському та глобальному історичному контексті.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від початку 2000-х років до сьогодення, що зумовлено активною науковою діяльністю Тімоті

Снайдера та Тоні Джадта саме в цей період. Основна увага приділяється працям, опублікованим у 2000- 2020-х роках, у яких аналізуються основні події української історії XX століття, зокрема Голодомор, Друга світова війна, радянський тоталітаризм та пострадянські трансформації. Окрему увагу зосереджено на періодах, які обидва дослідники розглядали як визначальні для формування української історичної ідентичності.

Територіальні межі дослідження охоплюють історичні українські землі у складі різних держав (СРСР, Польщі), а також сучасну територію України. Дослідження також враховує транскордонні процеси, які відображають взаємодію України з іншими європейськими регіонами в контексті праць Т. Снайдера та Т. Джадта, зокрема щодо Східної Європи, Центральної Європи та Балтійського регіону.

Метою дослідження є з'ясування ролі та значення наукової діяльності Тімоті Снайдера та Тоні Джадта у формуванні сучасного історіографічного підходу до вивчення історії України в західній історичній науці, а також аналіз змісту їхніх праць у контексті розвитку європейського бачення українського минулого.

Завдання дослідження:

1. охарактеризувати загальні тенденції у західній історіографії щодо історії України з початку XXI століття;
2. проаналізувати основні праці Тімоті Снайдера та Тоні Джадта, що стосуються України або українського контексту;
3. визначити ідейні, концептуальні та методологічні підходи, які використовували дослідники у висвітленні історії України;
4. оцінити вплив цих праць на формування західного уявлення про ключові події української історії XX століття;
5. виявити місце України в загальноєвропейських історичних наративах, сформованих Т. Снайдером і Т. Джадтом.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні міждисциплінарного підходу, що включає, компаративний, наративний аналіз.

Історіографія сучасна дозволяє інтерпретувати тексти Тімоті Снайдера та Тоні Джадта з урахуванням історичного й інтелектуального контексту їхньої появи; компаративний метод забезпечує порівняння підходів обох дослідників до висвітлення української історії; наративний аналіз допомагає простежити структуру й логіку формування історичних оповідей; а контент-аналіз дає змогу видокремити ключові теми, концепти та оцінки, які вплинули на формування сучасної західної історіографічної бази з історії України.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням, мету та завдання. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, 3 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (21 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ТІМОТІ СНАЙДЕР: ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У цьому розділі розглядається підхід американського історика Тімоті Снайдера до вивчення історії України як невід’ємної складової складного історичного контексту Центрально-Східної Європи. Його праці вирізняються міждисциплінарністю, широким порівняльним аналізом і спробою подолати стереотипи, нав’язані імперськими та радянськими наративами. Особливу увагу приділено ключовим подіям XX століття — Голодомору, Голокосту, Другій світовій війні - як спільному історичному досвіду регіону, що формує сучасну українську ідентичність у глобальному контексті [20].

Тімоті Девід Снайдер (Timothy David Snyder), народжений 18 серпня 1969 року в місті Дейтон, штат Огайо, — видатний американський історик, професор Єльського університету, один із найавторитетніших західних фахівців з історії Центрально-Східної Європи. Він здобув ступінь бакалавра мистецтв з історії та політології в Браунському університеті, а згодом продовжив навчання в Оксфордському університеті, де у 1997 році здобув докторський ступінь. У рамках наукових стажувань Снайдер працював у престижних дослідницьких установах, зокрема у CNRS (Франція), Інституті наук про людину у Відні, Гарвардському університеті, що дало йому ґрунтовну міжнародну підготовку як досліднику історії тоталітаризму, націоналізму та масових репресій XX століття.

У своїй науковій діяльності Т. Снайдер зосереджується на історії Польщі, України, Литви, Білорусі та Росії — переважно у контексті трагічних подій першої половини XX століття. Він володіє багатьма мовами, серед яких українська, яку, за його словами, вивчив за один рік. Його роботи перекладено понад десятима мовами, зокрема українською, німецькою, французькою, польською, чеською, білоруською, іспанською. Т. Снайдер — дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) в Америці, а його статті друкувались у провідних наукових та аналітичних виданнях: *Past & Present*,

East European politics and societies, The New York Review of books, Krytyka та інших.

Серед найвідоміших праць Тімоті Снайдера - монографії «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним» (2010), де обґрунтовано тезу про спільну відповідальність тоталітарних режимів за масові вбивства близько 14 мільйонів людей, переважно на території України, Польщі, Білорусі та Балтії, а також «Чорна земля: Голокост як історія і застереження» (2015), де розглядається Голокост у тісному зв'язку з агресивною політикою щодо України. Його праця «Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка» (2020) розкриває російські геополітичні амбіції, зокрема на прикладі вторгнення в Україну. Через концепції «кривавих земель» та деколонізації історичної думки Т. Снайдер послідовно інтегрує український досвід у ширший європейський наратив, посилюючи значення України як суб'єкта історії.

Окрім академічної діяльності, Тімоті Снайдер активно підтримує Україну у публічному просторі. Він неодноразово виступав проти російської агресії, закликав світ до солідарності з Україною, а з 2022 року є амбасадором платформи UNITED24. Його участь у культурних ініціативах, зборах на потреби українських військових та активна присутність у медіа підкреслюють глибоку особисту і наукову зацікавленість у майбутньому України. Таким чином, Снайдер є не лише істориком, що осмислює минуле, а й публічним інтелектуалом, який впливає на сучасне розуміння місця України у світовій політиці та історії [8].

Однією з найвідоміших праць Тімоті Снайдера є «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним» (Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin, 2010). У цій монографії автор запроваджує поняття «криваві землі» - територій, на яких у першій половині XX століття відбулися наймасовіші вбивства цивільного населення. До них Т. Снайдер відносить Україну, Польщу, Білорусь, країни Балтії та західні регіони росії.

Саме Україна у цій книзі посідає центральне місце — як жертва Голодомору 1932-1933 років, сталінських репресій, нацистського терору та

Голокосту. Т. Снайдер доводить, що ці події не можна розглядати у відриві від одна одної, адже їхні причини та механізми переплітаються. Автор розвінчує чорно-білу схему, згідно з якою вся відповідальність за трагедії покладається лише на одного з диктаторів — Сталіна або Гітлера, і демонструє, як взаємодія двох тоталітарних режимів спричинила спустошення цих земель.

Іншою фундаментальною працею є «Чорна земля: Голокост як історія і застереження» (Black Earth: The Holocaust as History and Warning, 2015), у якій Т. Снайдер аналізує Голокост з нових позицій, фокусуючись на зруйнованих державних структурах як передумові масового знищення євреїв. У цьому контексті територія України знову відіграє ключову роль: саме на українських землях відбулося знищення близько 1,5 мільйона євреїв. Снайдер підкреслює, що в регіонах, де зникли інститути державності, ідеологія нацизму реалізувалася найповніше. Трагедія Голокосту в Україні постає не лише як частина єврейської історії, але і як наслідок імперського протистояння та колапсу державної влади. Ця праця також є спробою застереження для сучасного світу від руйнування політичних структур і відродження тоталітарних ідей [17].

Наукова спадщина Тімоті Снайдера справила вагомий вплив на сучасну історіографію Центрально-Східної Європи, зокрема України. Його роботи стали каталізатором переосмислення наративів, у яких українська історія часто розглядалася як периферійна або вторинна. Через концепцію «кривавих земель» Снайдер інтегрує український досвід у загальноєвропейський контекст, демонструючи, що події на українських землях були не ізольованим трагізмом, а центральним елементом зіткнення двох тоталітаризмів — нацизму та сталінізму.

Особливу цінність мають його міждисциплінарний підхід і використання порівняльного аналізу, що дозволяє виявляти структурні закономірності у політиці насильства. Наприклад, у «Чорній землі» Т.Снайдер піднімає питання знищення державності як передумови геноциду, що суттєво доповнює розуміння передумов Голокосту. Такий підхід виявився продуктивним для

аналізу слабких місць у функціонуванні державних інституцій, зокрема й сучасних.

Водночас не всі історики поділяють оптимізм щодо повної універсалізації його концепцій. Зокрема, українські дослідники (наприклад, Ярослав Грицак, Сергій Плохій) вказують на певні обмеження його інтерпретацій: надмірна абстракція політичних процесів, недостатня увага до локального українського досвіду поза рамками терору, або ж спрощення складних соціально-культурних контекстів, що формували спротив чи колабораціонізм. Деякі критики також наголошують, що Тімоті Снайдер переважно фокусується на трагічних моментах історії, що може створювати образ України виключно як «землі жертв», тоді як український національний наратив також включає елементи агентності, боротьби та побудови державності.

Проте попри ці зауваги, внесок Т.Снайдера є безперечно важливим. Він надав Україні нову легітимність в академічному світі Заходу, актуалізував тему української історії у світових медіа, сприяв формуванню свідомості про спільні європейські травми. Його підхід відкриває можливість для подальших досліджень у напрямку деколонізації історичної думки, що є особливо актуальним в умовах сучасної гібридної війни.

Значним внеском у розуміння історичних процесів у Центрально-Східній Європі стала також праця «Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь: 1569-1999». У ній Т.Снайдер аналізує формування національних ідентичностей у регіоні та складні процеси трансформації міжетнічних стосунків. Особливу увагу приділено польсько-українським відносинам, зокрема трагедії Волині 1943 року. Автор намагається осмислити коріння ворожнечі та пропонує приклади примирення через історичну правду й визнання спільної відповідальності. Це дослідження не лише проливає світло на болючі сторінки минулого, а й є прикладом конструктивного підходу до колективної пам'яті (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Центрально-Східна Європа у працях Тімоті Снайдера: порівняльний підхід

№	Країна	Основні теми	Спільне з Україною
1	Польща	Геноцид, антикомуністичний опір, пам'ять про Катынь	Спільна трагедія під час Другої світової, подібна політика нацистів і СРСР
2	Білорусь	Масові репресії, Голокост, відсутність сильної національної ідентичності	Подібна доля в умовах радянського тоталітаризму
3	Литва	Втрати від окупацій, єврейське питання, радянська	Аналогічний досвід репресій і колаборації
4	Україна	Голодомор, Голокост, Майдан, війна з РФ	Найяскравіший приклад простору «Кривавих земель» та боротьби за свободу

У таблиці 1.1 описано підхід Тімоті Снайдера до вивчення історії Центрально-Східної Європи крізь призму порівняльного аналізу, де особливу увагу приділено взаємопов'язаним історичним долям Польщі, Білорусі, Литви та України. Автор розглядає спільні риси тоталітарного насильства, геноцидів, окупацій і політики пам'яті, що об'єднують ці країни як складові «Кривавих земель» - регіону, який зазнав найбільших втрат від режимів Гітлера та Сталіна. В таблиці показано, як досвід України переплітається з долею інших держав, що дає підстави для формування наднаціонального погляду на європейську історію XX століття. Особливо виділяється Україна як простір, де перетнулися найгостріші форми масового насильства, опору та пошуку національної ідентичності, що займає центральне місце в аналітичному полі Снайдера [10].

Для історіографічного національного фонду важливу роль відіграє книга Т.Снайдера «Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка» (The Road to Unfreedom, 2018), яка хоч і не є суто історичною, проте має важливе значення для розуміння сучасної геополітики, зокрема ролі України. Т.Снайдер аналізує ідеологію «несвободи», яку нав'язує російська влада, і простежує, як агресія проти України є продовженням історичного ревізйонізму. Автор порівнює

сучасні події з історичними прецедентами ХХ століття та попереджає про загрозу авторитаризму для світової демократії. Україна тут постає як форпост свободи, чий спротив має глобальне значення.

Отже, праці Тімоті Снайдера, присвячені Україні, поєднують глибокий аналіз історичних фактів із моральною рефлексією та політичним контекстом. Вони формують комплексне бачення української історії як частини європейського й світового процесу, що водночас є унікальним, трагічним і визначальним для майбутнього континенту.

Таблиця 1.2

Основні праці Тімоті Снайдера, що стосуються України [19].

Назва праці	Рік публікації	Оригінальна назва	Ключові теми, що стосуються України
Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним	2010	Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin	Голодомор, сталінські репресії, Голокост, масові вбивства на території України; порівняння нацистського та радянського терору.
Чорна земля. Голокост як історія і застереження	2015	Black Earth: The Holocaust as History and Warning	Голокост на українських землях, знищення євреїв, роль зруйнованої державності, нацистська політика.
Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь	2003	The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus	Історія формування української національної ідентичності, польсько-українські відносини, Волинська трагедія.
Шлях до несвободи: Росія,	2018 (укр. 2020)	The Road to Unfreedom: Russia,	Російська агресія проти України, ідеологія

Європа, Америка		Europe, America	«несвободи», роль України у глобальному протистоянні авторитаризму.
Червоний князь	2008	The Red Prince: The Secret Lives of a Habsburg Archduke	Українське питання в контексті династичних та політичних ігор Габсбургів, ідея української автономії.
Українська історія, російська політика, європейське майбутнє	2014	- (збірка лекцій і есеїв)	Публіцистика на підтримку України під час Революції Гідності, аналіз політики Росії та значення України для Європи.

Аналіз, викладений вище, ґрунтується на даних таблиці «Основні праці Тімоті Снайдера, що стосуються України», яка містить перелік його ключових публікацій, їхні оригінальні назви, роки видання та тематику, пов'язану з українською історією і політикою.

Аналіз основних праць Тімоті Снайдера демонструє послідовну і глибоку увагу дослідника до основних етапів української історії XX–XXI століття, зокрема тих, що були позначені масовим насильством, геноцидом, геополітичним протистоянням і формуванням національної ідентичності. У книзі «Криваві землі» (2010) Т.Снайдер вперше масштабно окреслює Україну як географічне й історичне осердя між двома тоталітарними режимами — нацистським і радянським. «Чорна земля» (2015) розширює акценти на Голокості, акцентуючи, що знищення євреїв стало можливим саме в зонах розваленої державності, зокрема на українських землях.

У праці «Перетворення націй» (2003) Т.Снайдер простежує історичну динаміку міжетнічних відносин і трансформацій національних ідентичностей у

Східній Європі, приділяючи важливу увагу українсько-польським відносинам і Волинській трагедії. Книга «Шлях до несвободи» (2018) фіксує сучасну історію України у контексті російської агресії, демонструючи боротьбу за свободу як глобальний виклик. У менш відомій, але концептуально важливій роботі «Червоний князь» (2008) Т.Снайдер розглядає українське питання в історичному контексті імперської політики Габсбургів.

Окрема роль відведена збірці «Українська історія, російська політика, європейське майбутнє» (2014), яка містить есеї й виступи автора у період Революції Гідності — приклад його активної громадянської позиції щодо майбутнього України в європейській спільноті. Таким чином, праці Т.Снайдера, перелічені в таблиці, не лише дають академічний аналіз минулого, а й пропонують морально-політичну рамку осмислення українського досвіду як ключового для розуміння сучасної Європи.

У книзі «Червоний князь» (2008) розкривається тема українських політичних перспектив на початку ХХ століття через біографію Вільгельма фон Габсбурга — австрійського ерцгерцога, який підтримував українську справу.

Важливе значення для вітчизняної історіографії в дискурсі вивчення проблем важливу роль відіграє збірка есеїв «Українська історія, російська політика, європейське майбутнє» (2014), яка вміщує публічні виступи Т. Снайдера під час Революції Гідності та початку війни на Донбасі. У цих текстах він акцентує на важливості України для долі всієї Європи.

Загалом, праці Тімоті Снайдера становлять цілісну історіографічну основу, в якій Україна розглядається не як периферія, а як ключовий простір для розуміння головних конфліктів і викликів сучасної Європи [5].

Тімоті Снайдер послідовно інтерпретує історію України як органічну частину складного та багатoshарового простору Центрально-Східної Європи. Він відмовляється від традиційного підходу, за якого українська історія розглядається ізольовано або в межах радянського чи російського історичного наративу. Натомість Т. Снайдер пропонує модель, у якій події, що відбувалися на українських землях, осмислюються у взаємозв'язку з процесами в Польщі,

Литві, Білорусі, країнах Балтії та Росії. У його працях особливий наголос зроблено на транснаціональних явищах - імперських проектах, етнічних чистках, тоталітаризмі, геноциді - які охоплюють цілий регіон і не можуть бути зведені до національних історій у вузькому сенсі.

Окрім того, Т. Снайдер підкреслює, що українська історія є історією про боротьбу за державність у багатонаціональному, колоніалізованому просторі, де політичні структури постійно змінювались, а народи зазнавали повторних хвиль депортацій, репресій і асиміляції. Він намагається розірвати з радянською традицією опису України як «молодшого брата» Росії або частини великої імперії, пропонуючи натомість бачення України як суб'єкта історії з власною логікою розвитку. Це проявляється, зокрема, в його аналізі національно-визвольного руху, Голодомору, участі українців у Другій світовій війні та пострадянських трансформаціях (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Підходи Тімоті Снайдера до інтерпретації історії України [12].

№	Методологічний аспект	Суть підходу	Приклад в українському контексті
1	Порівняльна історія	Розгляд України у взаємозв'язку з іншими державами регіону	Порівняння політики Гітлера і Сталіна в Україні
2	Транснаціональний підхід	Вивчення історичних подій поза межами національного наративу	Розгляд Голокосту як наднаціонального явища
3	Етичний вимір історії	Історія як моральний виклик і урок	Осмислення Голодомору як злочину проти людяності
4	Актуалізація історії	Переосмислення минулого через сучасні події	Паралелі між нацизмом, сталінізмом і сучасним авторитаризмом

У таблиці 1.3 проаналізовано основні методологічні підходи Тімоті Снайдера до інтерпретації історії України, які він послідовно застосовує у своїх працях. Зокрема, розкрито, як Т. Снайдер виходить за рамки традиційного національного наративу, пропонуючи порівняльний і транснаціональний аналіз, що дозволяє вписати український досвід у ширший європейський і глобальний контекст. У його підходах важливе місце посідає етична складова - історія розглядається не лише як сукупність фактів, а як моральний виклик, що вимагає відповідальності перед жертвами та уроків для сучасності. Також акцентується увага на актуалізації історії: Т. Снайдер проводить паралелі між трагедіями XX століття та сучасними подіями в Україні, підкреслюючи, що історія продовжує впливати на політичну реальність. Таким чином, таблиця відображає комплексний і водночас гуманістичний підхід Т. Снайдера до української історії.

Ще одним важливим аспектом є зіставлення українського досвіду з іншими народами регіону, зокрема поляками, литовцями, білорусами та євреями. Через ці порівняння Т.Снайдер ілюструє, як конфлікти пам'яті, різні національні інтерпретації одних і тих самих подій (наприклад, Волинська трагедія) або спільний досвід імперського насильства можуть стати як джерелом розколу, так і точкою для діалогу та примирення. У цьому контексті праця «Перетворення націй» є зразком інтегративного підходу до регіональної історії [20].

Отже, інтерпретація української історії Тімоті Снайдером виходить далеко за межі суто національної перспективи. Його підхід — це спроба розповісти історію XX століття не з погляду переможців або великих держав, а через досвід народів, які опинилися в центрі катастрофічних змін. Україна в цьому контексті постає не лише як жертва, а як простір, у якому твориться історія сучасної Європи.

Науковий і публіцистичний резонанс праць Т.Снайдера був значним і довготривалим. Його книги, зокрема «Криваві землі» та «Чорна земля», викликали жваву реакцію не лише в академічному середовищі, а й у медіа,

культурних колах і серед широкої читацької аудиторії. Уперше для багатьох західних читачів трагедії на території України — Голодомор, Голокост, масові репресії — були представлені не як периферійні епізоди, а як центральні події європейської історії XX століття. Т.Снайдерові вдалося донести складну історію України до англomовного світу в доступній, водночас академічно обґрунтованій формі. Його публіцистика у впливових виданнях (The New York Review of Books, Politico, The Guardian) додатково підсилювала увагу до України, особливо в періоди кризи - Революції Гідності, анексії Криму та повномасштабної війни.

Загалом вплив Т. Снайдера на формування міжнародного історичного дискурсу про Україну є беззаперечним і фундаментальним. Він був одним із перших західних інтелектуалів, хто послідовно включив Україну в глобальні історичні наративи, представивши її не як "сіру зону" між Росією та Заходом, а як самостійний історичний актор. Його праці змінили уявлення про Східну Європу в західній свідомості та стали важливим джерелом для викладання історії XX століття в університетах.

Крім того, його авторитет у публічному просторі сприяв мобілізації міжнародної підтримки України після 2014 року. Завдяки Т. Снайдеру історія України вийшла з тіні великих імперських наративів і набула гідного місця в академічній і політичній свідомості сучасного світу.

У результаті аналізу наукового доробку Тімоті Т. Снайдера з'ясовано, що його підхід до історії України суттєво вплинув на трансформацію західної історіографії щодо регіону Центрально-Східної Європи. Т. Снайдер запропонував концептуальну модель, у якій Україна перестає бути «білою плямою» або другорядним фоном у геополітичних процесах і постає як повноцінний суб'єкт історії з унікальним трагічним і героїчним досвідом.

У працях «Криваві землі», «Чорна земля», «Перетворення націй» та «Шлях до несвободи» Україна розглядається як територія перетину двох тоталітарних режимів, місце масштабних злочинів проти людяності та водночас

— простір боротьби за свободу, національну ідентичність і демократичні цінності.

Т. Снайдер використовує міждисциплінарний і транснаціональний підхід, завдяки чому українська історія органічно вплітається в ширший європейський контекст. Він не лише порівнює досвіди України, Польщі, Литви, Білорусі та інших держав регіону, але й шукає глибинні причини трагічних подій, осмислюючи їх у контексті ідеологічного протистояння та краху імперій. Його погляди викликали широкий науковий і суспільний резонанс, стали предметом дискусій і суттєво посилили міжнародну увагу до українського питання. Праці Т.Снайдера відіграли важливу роль у формуванні сучасного образу України як частини європейської цивілізаційної традиції, яка бореться за свою ідентичність та свободу в умовах зовнішнього тиску та історичних викликів [14].

Праці Тімоті Снайдера здобули широку популярність в Україні, особливо після Революції Гідності 2013–2014 років і початку російсько-української війни. Його книги, зокрема *«Криваві землі»* та *«Чорна земля»*, активно перекладалися українською мовою й обговорювалися не лише в академічному середовищі, а й у публічному дискурсі — у пресі, на телебаченні, в соціальних мережах. Т.Снайдер став одним із найвідоміших іноземних інтелектуалів, які не лише осмислювали українське минуле, а й публічно підтримували боротьбу України за свободу, що викликало схвалення як серед науковців, так і в ширшому суспільстві. Його лекції та виступи часто стають предметом обговорення, зокрема завдяки чітким історико-політичним паралелям між подіями ХХ століття та сучасною ситуацією в Україні [13].

У сфері освіти праці Т. Снайдера поступово інтегруються в навчальні програми університетів, особливо в курсах новітньої історії України, історії Центрально-Східної Європи та політології. Зокрема, *«Криваві землі»* і *«Перетворення націй»* часто пропонуються для опрацювання як додаткова або обов'язкова література. Його аналітичні моделі — зокрема порівняльний і транснаціональний підходи — сприяли оновленню методики викладання історії, де акцент зміщується з внутрішнього державоцентризму на взаємозв'язки та

зовнішні впливи, особливо у контексті тоталітарного насильства та імперських політик. Таке переосмислення було важливим у період після 2014 року, коли українська академічна спільнота активно працювала над деколонізацією історії та формуванням нового національного наративу [19].

Попри ці дискусії, внесок Тімоті Снайдера в український історичний дискурс залишається значним і глибоким. Його праці стимулювали розвиток нових підходів у наукових дослідженнях, сприяли формуванню європейського бачення української історії та посилили прагнення до критичного переосмислення радянської спадщини. Вони також змінили ставлення до історії як такої — з механічного викладу фактів на більш рефлексивну, етичну та публічну практику, що надзвичайно важливо в умовах боротьби за історичну правду в сучасній Україні.

Тімоті Снайдер відіграв важливу роль у процесі популяризації української історії серед західної читацької й академічної аудиторії, особливо в англomовному світі. Його праці вперше звернули увагу широкої публіки на трагедії ХХ століття, які відбувалися на території України, зокрема Голодомор, Голокост, сталінські репресії, масові депортації. Завдяки концепції «кривавих земель», він запропонував нову аналітичну рамку, в якій Україна посідає не периферійне, а центральне місце у наративі європейської історії. У цьому контексті українські події постають не як другорядні епізоди історії СРСР чи Росії, а як ключові феномени, що визначили хід ХХ століття [21].

У науковому дискурсі, особливо в американських і європейських університетах, до виходу праць Т. Снайдера Україна здебільшого розглядалася крізь призму «радянської» чи «російської» історії. Навчальні курси з історії Європи часто зосереджувалися на великих імперіях або на країнах Центральної Західної Європи, тоді як Східна Європа, а тим більше Україна, займала маргінальне становище. Т.Снайдер змінив це ставлення: його дослідження не лише внесли Україну до академічної повістки, але й змусили переосмислити самі засади викладання історії регіону. Україна в його працях постає як самостійний історичний суб'єкт, що має глибоку й трагічну історію, пов'язану з

масштабними злочинами тоталітаризму та боротьбою за національну ідентичність.

Популярність Т. Снайдера серед широкої публіки також сприяла зростанню інтересу до України серед політиків, журналістів, громадських діячів. Його численні публікації у впливових медіа — The New York review of books, The Guardian, Politico, Washington Post - формували міжнародну думку про події в Україні як про частину загальноєвропейського і навіть глобального конфлікту між свободою та авторитаризмом. Особливо вагомою була його публіцистична діяльність у періоди Революції Гідності та повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році. Т. Снайдер неодноразово наголошував на унікальності українського досвіду й потребі глобальної солідарності, що мало потужний резонанс у світовому інтелектуальному середовищі.

Отже, праці Тімоті Снайдера стали своєрідним містком між українською історією та світовою аудиторією. Він створив наратив, у якому Україна перестала бути «білою плямою» на мапі європейської історії й отримала гідне місце в аналізі причин і наслідків наймасштабніших трагедій XX століття. Його роль полягає не лише в академічному осмисленні, але й у впливовій публічній адвокації українського питання на міжнародному рівні.

Після початку Революції Гідності у 2013-2014 роках Тімоті Снайдер активно включився в публічний дискурс про події в Україні, виступаючи з чіткою позицією підтримки демократичних змін і українського прагнення до незалежності. Його перші колонки, присвячені Майдану, з'явилися в авторитетних західних виданнях - The New York Times, The New York Review of Books, Frankfurter Allgemeine Zeitung. У цих текстах Снайдер спростовував російські пропагандистські тези про «фашистський переворот» і наголошував, що Євромайдан був мирним протестом за гідність, верховенство права та європейські цінності. Він підкреслював, що Україна стала жертвою не лише збройної агресії, а й інформаційної війни, яку веде Росія проти Заходу [10].

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року Т. Снайдер знову опинився серед провідних інтелектуалів, які стали

голосом підтримки України у світі. Він регулярно публікував аналітичні колонки, відеозвернення, виступав на міжнародних телеканалах і активно вів публічну діяльність у соціальних мережах. Серед його ключових меседжів — необхідність визнання геноцидного характеру дій Росії в Україні, терористичної сутності кремлівського режиму та морального обов'язку Заходу допомогти українцям захистити свою свободу. Його публіцистика стала своєрідним продовженням його історіографічної місії — донесення історичної правди в умовах актуальної загрози.

Отже, участь Тімоті Снайдера в історичному дискурсі про Україну після 2014 року є не випадковою, а послідовною та глибоко аргументованою. Його голос — це поєднання історичного знання, моральної відповідальності та публічного впливу. Завдяки йому Україна постає на Заході не як пасивна жертва агресії, а як активний носій цінностей свободи, гідності й опору авторитаризму.

Методологічний апарат Тімоті Снайдера є результатом синтезу впливів кількох провідних наукових шкіл і традицій, що сформували його як історика нового типу — того, хто поєднує класичний історичний аналіз із публічним інтелектуалізмом. Його підхід є міждисциплінарним за своєю суттю, охоплюючи елементи порівняльної історії, політичної філософії, культурної антропології, етичного дискурсу та транснаціональних студій. Одним із основних джерел його інтелектуального формування стала Гарвардська школа радянології, яка впродовж десятиліть була головним осередком аналізу тоталітарних режимів, зокрема СРСР.

Водночас Т. Снайдер вийшов за межі радянологічної школи, інтегруючи в свої дослідження підходи Анналівської школи — французької історіографічної традиції. Звідси походить його увага до транснаціональних явищ, таких як голод, насильство, геноцид, які він аналізує в межах «кривавих земель» — регіону, що постійно зазнавав історичних катастроф [12].

Також важливу роль у формуванні поглядів Т. Снайдера відіграли ідеї постколоніальної критики. Хоча він прямо не посилається на постколоніальні

студії (наприклад, Едварда Саїда чи Гаятрі Співак), його підхід до української історії як історії, що була довгий час приглушена імперськими наративами (російськими, радянськими, польськими чи австро-угорськими), перегукується з ідеєю «відновлення голосу» колонізованого суб'єкта. Т.Снайдер намагається вивести українську історію з тіні імперської оптики, надаючи їй автономного значення в глобальному історичному процесі.

Не менш значущим джерелом впливу на Т. Снайдера стала центральноєвропейська інтелектуальна традиція, яку репрезентували такі мислителі, як Чеслав Мілош, Мілан Кундера, Іван Бердичевський та Геза Коморочі. Їхнє бачення Європи як простору, поділеного між Сходом і Заходом, де долі «малих народів» часто вирішуються імперіями, стало основою для Т.Снайдерової критики спрощених геополітичних моделей.

Крім того, Т. Снайдер черпає методологічне натхнення з моральної філософії та етичного гуманізму, що проявляється у його прагненні бачити в історії не лише набір подій, а й простір відповідальності, співчуття, пам'яті про жертв. У цьому аспекті його погляди перегукуються з ідеями таких мислителів, як Ганна Арендт, Зигмунт Бауман і Лешек Колаковський, які вивчали природу зла, тоталітаризму та моральної деградації. Саме тому його праці не обмежуються академічною сферою, а переходять у площину моральної критики сучасного світу.

Отже, інтелектуальний світ Тімоті Снайдера є складним і багатовимірним. Він поєднує вплив західної радянології, анналівської традиції, постколоніальної критики, центральноєвропейської публіцистики та філософії гуманізму, формуючи на цій основі унікальний підхід до аналізу української історії. Такий синтез дозволяє йому одночасно працювати на рівні фактологічної точності, історичної глибини та публічного впливу, що й забезпечило його роботам виняткову резонансність у світі.

У першому розділі було досліджено підходи Тімоті Снайдера до інтерпретації української історії як складової ширшого простору Центрально-Східної Європи. Проаналізовано ключові праці історика, у яких Україна посідає центральне місце як простір, де у XX столітті найгостріше проявилися наслідки тоталітарних ідеологій, масового насильства та боротьби за політичну й національну ідентичність. У працях Т. Снайдера простежується системне прагнення поєднати український досвід з історією сусідніх країн, використовуючи порівняльний, транснаціональний та етичний підходи.

Т. Снайдер формує нову наративну рамку, в якій Україна більше не виступає периферією європейської історії, а розглядається як ключовий регіон для розуміння природи тиранії, масштабів Голокосту, значення Голодомору, а також сучасних викликів демократії. Такий погляд актуалізує українське минуле в глобальному історичному дискурсі та сприяє формуванню міжнародного розуміння української специфіки. Отже, внесок Тімоті Снайдера полягає не лише в глибокому науковому аналізі, а й у формуванні морально відповідального ставлення до історії, що має особливу цінність у сучасних геополітичних умовах.

РОЗДІЛ 2. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОНІ ДЖАДТА І РОЛЬ УКРАЇНИ В ЇХ КОНТЕКСТІ

Тоні Джадт (Tony Judt, 2 січня 1948 - 6 серпня 2010) — видатний британський і американський історик, публіцист, публічний інтелектуал і один із провідних дослідників історії Європи XX століття. Народився в Лондоні у родині єврейського походження: його предки по материнській лінії емігрували з Росії та Румунії, а по батьківській — з Литви. Здобувши блискучу освіту в Кембриджському університеті, він отримав ступінь бакалавра, а згодом захистив дисертацію з історії. Значний вплив на формування його світогляду мало навчання у Вищій нормальній школі в Парижі, де він ознайомився з інтелектуальними традиціями французької лівиці. Уже в молодому віці Т.Джадт долучився до політичної активності — зокрема, як перекладач ізраїльської армії під час Шестиденної війни 1967 року. Однак згодом, розчарувавшись у сїонізмі, він зайняв критичну позицію щодо багатьох аспектів ізраїльської політики, що стало темою численних публіцистичних дискусій [2].

Інтелектуальна еволюція Т. Джадта відзначається поступовим відходом від класичного марксизму й соціалізму до складніших, багатовимірних інтерпретацій європейського історичного розвитку. Впродовж своєї академічної кар'єри він викладав у найпрестижніших університетах світу: Кембриджському, Каліфорнійському, Оксфордському, а з 1987 року — у Нью-Йоркському університеті, де заснував Інститут імені Ремарка, що став важливим осередком вивчення Європи XX століття. Т. Джадт став відомим широкій аудиторії завдяки глибоким есе, блискучим історичним узагальненням та відкритим публічним виступам, у яких він намагався поєднати історичну науку з етичною відповідальністю. Його діяльність охоплювала не лише академічну історію, а й суспільно-політичну думку — від критики популізму до переосмислення ролі інтелектуала в суспільстві.

Помер Тоні Джадт у 2010 році від бічного аміотрофічного склерозу. До останніх днів він продовжував працювати, надиктовуючи тексти навіть тоді, коли хвороба повністю паралізувала його тіло. Його спадщина — це не лише блискучий внесок у європейську історіографію, а й приклад моральної відваги інтелектуала, який не боявся критично мислити в складні часи та відкрито ставити незручні питання. Завдяки його працям Україна отримала своє місце в західному історичному дискурсі — як простір трагедій, боротьби, культурного розмаїття й незавершених ідентичностей, що ще формуються.

Серед найвідоміших праць історика — книга «Після війни: історія Європи від 1945 року» (2005), де Т. Джадт осмислює повоєнне відновлення Європи, трансформацію ідентичностей та формування європейського політичного проєкту. У пізніх працях, зокрема «Ill Fares the Land» (2010) та «The Memory Chalet» (2010), він висловлює глибоке занепокоєння щодо занепаду солідарності, деградації суспільних інститутів і кризи соціальної справедливості. Особливо цінним для розуміння світогляду Т.Джадта є його діалог із Тімоті Снайдером у книжці «Thinking the Twentieth Century» (2012), де він розмірковує над ключовими темами XX століття — від тоталітаризму до спадку модерності. У цих роздумах Україна посідає важливе, хоч і нецентральне місце як приклад регіону, що зазнав масштабних трансформацій і травм [12].

У праці «Після війни: Історія Європи від 1945 року» (Postwar: A History of Europe Since 1945, 2005). Відхід від традиційної західноцентричної перспективи дозволяє автору інтегрувати у європейську історію країни Східного блоку, зокрема Україну як частину Радянського Союзу. Значущість цієї праці полягає не лише в масштабі охоплення подій, а й у морально-філософському погляді на XX століття як на час втрати і пошуку нової європейської ідентичності. Тоні Джадт підкреслює важливість колективної пам'яті, примирення та ролі інтелектуалів у подоланні ідеологічних руїн минулого.

Ще одним важливим доробком є праця «Переосмислення забутого XX століття» («Reappraisals: Reflections on the Forgotten Twentieth Century») (2008),

у якій Т. Джадт аналізує постаті й ідеї, що визначали європейську думку впродовж століття, але з часом були відсунуті на периферію. Тут він звертається до історичних фігур, філософів і письменників, зокрема Камю, Арона, Блума, а також до тематики націоналізму, тоталітаризму та моральної відповідальності. Книга вирізняється своєю інтелектуальною глибиною та акцентом на необхідності переосмислення уроків ХХ століття, що має особливе значення для країн, які пережили тиранію або імперське панування — таких як Україна. У цьому контексті Східна Європа розглядається як простір, де випробовувалися на практиці ідеологічні утопії, а згодом — де виникали альтернативи західному баченню свободи.

Значною частиною його інтелектуальної спадщини є книга «Велика ілюзія? Есей про Європу» («A Grand Illusion?: An Essay on Europe») (1996), у якій Т. Джадт ще до початку євроскептичних тенденцій критично оцінює проєкт європейської інтеграції. Він стверджує, що Європейський Союз залишається недосконалою формою політичної єдності, особливо через ігнорування історичного досвіду Східної Європи. Автор підкреслює, що європейська ідентичність не може бути повною без усвідомлення трагедій, які пережили «забуті» регіони, серед яких — і Україна. Ця праця важлива тим, що ставить під сумнів комфортну уяву про єдність континенту, закликаючи до глибшого історичного аналізу і включення маргіналізованих голосів [16].

У книзі «Бідна ця земля» («Ill Fares the Land») (2010), написаній вже під час хвороби, Тоні Джадт звертається до сучасної кризи ліберальної демократії та соціального нерівності. Хоча ця праця має переважно західноєвропейський і американський контекст, її ідеї про розпад солідарності, руйнацію соціальної держави та політичну апатію мають універсальне звучання й стосуються також пострадянських суспільств, зокрема українського. Т. Джадт висловлює глибоку стурбованість станом публічної сфери та морального лідерства, закликаючи до відновлення етики громадянської відповідальності.

Книга «Осмислюючи ХХ століття» («Thinking the Twentieth Century») (2012), написана у співпраці з Тімоті Снайдером, — це глибока інтелектуальна

розмова, у якій Т. Джадт оглядає ключові події й поняття століття: націоналізм, тоталітаризм, єврейське питання, соціалізм, демократію. Попри те, що Україна не є основним фокусом цієї книги, роздуми Т. Джадта допомагають зрозуміти, в якому контексті Захід осмислює український досвід. Україна тут постає як простір, що втілює конфлікт між модерністю та імперською спадщиною, між ідеалами свободи й реальністю геополітичного насильства.

У своїй історичній концепції Тоні Джадт розглядає Україну як частину ширшого східноєвропейського контексту, у якому формувалася складна історична спадщина ХХ століття. У праці «Після війни: Історія Європи від 1945 року» (*"Postwar: A History of Europe Since 1945"*), яка стала однією з найвпливовіших історичних синтезів Європи після Другої світової війни, Україна не фігурує як центральна тема, однак її роль і значення для розуміння тоталітарного досвіду, посткомуністичної трансформації та кризи історичної пам'яті Т. Джадт визнає.

Він описує Україну переважно як частину радянського простору, що зазнала масштабних соціальних і політичних потрясінь. Зокрема, Тоні Джадт згадує трагедію Голодомору 1932-1933 років, який став одним із найяскравіших проявів злочинної політики сталінського режиму. Він також зазначає, що український національний рух системно придушувався, а процес русифікації знищував культурну самобутність [17].

У контексті розпаду СРСР Т. Джадт наголошує на вагомості української незалежності. Проголошення суверенітету України в 1991 році стало ключовим фактором остаточного краху Радянського Союзу. Однак він скептично оцінює перспективи демократичного розвитку в новоутворених державах, зокрема через брак демократичної традиції та правових інституцій, що призводило до нестабільності і корупції.

Особливу увагу Т. Джадт приділяє питанню історичної пам'яті. Він вказує, що після 1991 року в Україні, як і в інших пострадянських країнах, тривав складний процес переосмислення минулого, зокрема — сталінських репресій, Голокосту, колаборації з нацистами. Цей процес був неоднорідним,

суперечливим і політизованим, що ускладнювало побудову національної ідентичності.

Загалом, в історичній концепції Т. Джадта Україна виступає як приклад країни, що перебувала на маргінесі західноєвропейського проекту. Вона символізує поділ Європи на Захід і Схід — між демократією й авторитаризмом, пам'яттю й забуттям. Тим не менш, її історія і досвід є важливими для розуміння масштабних зрушень у Європі другої половини ХХ століття, які Т. Джадт намагався осмислити в загальноєвропейському вимірі.

Тоні Джадт — один із найвпливовіших істориків Європи ХХ століття, який у своїх працях намагався осмислити не лише події, а й моральні та політичні виклики, пов'язані з минулим континенту. Його головна праця «Після війни: Історія Європи після 1945 року» («Postwar: A History of Europe Since 1945») подає широку панораму європейської історії після Другої світової війни, у якій значне місце займає аналіз поділеної Європи — на Західну та Східну частини. Хоча він був англо-американським інтелектуалом, Т. Джадт глибоко розумів реалії східноєвропейського простору, вбачаючи в ньому не лише жертву тоталітаризму, а й простір амбівалентної історичної пам'яті та боротьби за ідентичність.

У контексті Східної Європи Т.Джадт звертав увагу насамперед на спадщину радянського панування, яке сформувало особливий тип суспільств — з недовірою до держави, слабкими інституціями та незавершеним процесом осмислення минулого. Він показує, як комуністичні режими намагалися переробити національні ідентичності та створити нову історичну свідомість, у якій реальна пам'ять про репресії, голод, депортації або співпрацю з нацистами була витіснена або замовчувана [4].

Особливої уваги заслуговує його підхід до історичної пам'яті в Східній Європі. Т. Джадт наголошує, що на відміну від Західної Європи, де після війни сформувався певний консенсус щодо осуду фашизму і пам'яті про Голокост, у країнах Східної Європи пам'ять часто була фрагментованою, витісненою або переписаною в інтересах нової ідеології. Після 1989 року ці суспільства

зіткнулися з потребою не лише відновлювати економіку й демократію, а й переосмислювати свою історію — завдання, яке Т.Джадт вважав не менш складним і важливим.

Тоні Джадт також критикує західноєвропейський підхід до інтеграції Східної Європи після Холодної війни, вважаючи, що ЄС і західні держави часто дивились на східноєвропейські країни як на «недосконалих учнів», не враховуючи історичної специфіки та складності їхнього досвіду. Він підкреслював, що демократія і ринок — це не просто моделі для наслідування, а процеси, що вимагають глибокого перетворення політичної культури, освіти й правосвідомості, чого не можна досягти миттєво.

Отже, проблематика Східної Європи у творах Тоні Джадта — це не просто аналіз політичних трансформацій, а спроба глибше осмислити посттоталітарну травму, зламані ідентичності та виклики колективної пам'яті. Він розглядає цей регіон як ключ до розуміння всієї Європи ХХ століття — простору, в якому боротьба між пам'яттю й забуттям визначає не лише минуле, а й майбутнє.

Спільна праця Тоні Джадта з американським істориком Тімоті Снайдером під назвою «Роздуми про двадцяте століття» («Thinking the Twentieth Century») (2012) є діалогом двох визначних інтелектуалів, який поєднує особисту біографію Т.Джадта, глибокий аналіз ідей ХХ століття та критику політичної реальності сучасності. Книга створена у формі розмов між Т.Снайдером і Т.Джадтом, записаних упродовж останніх місяців життя Т.Джадта, коли він уже був паралізований унаслідок хвороби (БАС), але зберіг ясність думки й блискучий аналітичний стиль [3].

У книзі простежується еволюція ключових інтелектуальних течій ХХ століття — від марксизму до лібералізму, від фашизму до неоконсерватизму. Тоні Джадт демонструє, як ідеї можуть бути як джерелом емансипації, так і знаряддям насильства. Він розмірковує про злети й падіння соціал-демократії, критикує ідеалізацію вільного ринку, а також вказує на небезпеки морального релятивізму та історичної амнезії в сучасному суспільстві. Особливе місце

займає тема відповідальності інтелектуала — як учасника суспільного дискурсу, а не абстрактного спостерігача.

Окрема увага у книзі приділяється аналізу тоталітаризму, Голокосту, радянської системи та пострадянського світу, включно з Україною як частиною загального «випробування історією». Т. Джадт і Т. Снайдер обговорюють, як події XX століття — особливо масове насильство, війни та геноциди — сформували сучасну Європу й уявлення про людські права, справедливість і пам'ять. Вони наголошують, що розуміння минулого є не лише академічною справою, а моральним зобов'язанням.

«Роздуми про двадцяте століття» — це не лише інтелектуальна автобіографія, а й політичний заповіт Т. Джадта. Разом зі Т.Снайдером він закликає до оновлення публічного дискурсу, посилення ролі історичної освіти та повернення до ідеї соціальної відповідальності. Книга залишає глибоке враження як свідчення сили ідей і стійкості духу, а також як зразок глибокої розмови про мораль, історію та майбутнє демократії.

Вплив Тоні Джадта на формування гуманітарної думки про Східну Європу та Україну проявляється передусім у його здатності інтегрувати історію цього регіону в загальноєвропейський і глобальний інтелектуальний контекст. Він став одним із тих західних інтелектуалів, які наполягали на необхідності серйозного й рівноправного осмислення досвіду Східної Європи як частини європейської історії, а не її периферії. Т. Джадт наголошував, що європейська ідентичність була сформована не лише Лондоном, Парижем чи Бонном, а й Києвом, Варшавою та Бухарестом, які зазнали глибоких травм XX століття — тоталітаризму, війни, депортацій і придушення свободи [9].

Його праці стимулювали появу дискусій про важливість історичної пам'яті, необхідність критичної оцінки минулого та моральну відповідальність інтелектуалів. Зокрема, в працях Т.Джадта була чітка критика Заходу за те, що він довгий час ігнорував або спрощено трактував історії країн Східної Європи. Він виступав за інклюзивний підхід до європейської історії, у якому досвід українців, поляків, угорців чи румунів не менш значущий, ніж досвід французів

чи британців. Це сприяло переосмисленню гуманітарної науки на Заході та зростанню інтересу до тем Голокосту на східноєвропейських теренах, радянських репресій, посттоталітарних наративів.

Щодо України, Т. Джадт не розглядав її в окремих монографіях, однак створив основу для включення українського досвіду до загальноєвропейського історичного наративу. Завдяки його підходу Україна почала розглядатися не лише як геополітичний простір, а як активний учасник історичних подій, зокрема в контексті Голодомору, Другої світової війни, сталінізму та розпаду СРСР. Його вплив також проявився у стимулюванні молодших істориків, як-от Тімоті Снайдера, які значно більше уваги приділили саме Україні (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Наукові дослідження Тоні Джадта і роль України в їх контексті [9]

№	Напрямок досліджень Тоні Джадта	Основні ідеї	Місце України в контексті
1	Європейська історія XX століття	Розгляд історії через призму тоталітаризму, війни, пам'яті та відновлення Європи	Україна як частина східноєвропейського простору, який зазнав найбільших втрат і деформацій унаслідок нацизму та сталінізму
2	Тоталітаризм і масове насильство	Порівняльний аналіз нацизму й сталінізму; осмислення Голокосту, репресій, знищення інтелігенції	Україна — простір ключових трагедій XX століття: Голодомору, Голокосту, депортацій
3	Історична пам'ять і моральна відповідальність	Пам'ять як умова політичної свідомості; критика замовчування минулого	Україна як приклад посттоталітарної країни, де триває боротьба за осмислення складного минулого
4	Інтеграція Східної Європи в європейську історію	Східна Європа — не периферія, а невід'ємна частина європейського досвіду	Україна репрезентує зону «історичного випробування», важливу для переосмислення європейської ідентичності
5	Спадщина й цінності соціальної демократії	Захист моделі соціальної держави як запоруки стабільності	Україна — приклад країни, що шукає баланс між ринковими реформами та

		й гуманності	потребою в соціальному захисті
--	--	--------------	--------------------------------

У таблиці 2.1 проаналізовано основні напрями наукових досліджень Тоні Джадта у контексті його історичної концепції ХХ століття та визначено місце України в цих дослідницьких підходах. Узагальнено, що хоча Україна не є окремим об'єктом у працях Т. Джадта, вона посідає значне місце як простір, що концентрує в собі ключові проблеми європейської історії: тоталітарне насильство, національну ідентичність, історичну пам'ять і посткомуністичну трансформацію. Через ці аспекти український досвід інтегрується в ширший наратив про Східну Європу та служить прикладом для морального й політичного осмислення минулого в межах європейського історичного дискурсу.

Однією з непрямих, але концептуально значущих тем у творчості Тоні Джадта є питання деколонізації європейської історичної свідомості — ще до того, як ця ідея стала мейнстримом у західному гуманітарному дискурсі. У своїх працях він послідовно виступав проти домінування західноєвропейської оптики у трактуванні історії ХХ століття, наполягаючи на тому, що без врахування досвіду Східної Європи, з її травмами тоталітаризму, геноциду, радянської окупації та культурної асиміляції, неможливо створити цілісний образ європейського минулого. У цьому сенсі Т.Джадт ще наприкінці 1990-х - на початку 2000-х років поставив під сумнів ідею «уніфікованої» Європи, що була характерна для постмаастрихтського політичного мислення [1].

Особливо важливо, що Т. Джадт не лише наголошував на необхідності «включення» забутих регіонів — таких як Україна, Литва, Білорусь, Румунія чи Балкани — у загальноєвропейську історію, а й вказував на те, що саме ігнорування цього досвіду дозволяло домінувати великим наративам, які часто відтворювали колоніальну логіку мислення. Він підкреслював, що країни Східної Європи були не лише «відсталими» або «травмованими» зонами, а

повноцінними суб'єктами з власними унікальними історіями, які повинні бути визнані на рівні з історіями Франції, Німеччини чи Великої Британії.

У цьому контексті погляди Т. Джадта стали основою для майбутньої академічної дискусії про деколонізацію історії, яка особливо актуалізувалась після 2014 року в Україні. Його підхід до України як до «непочутого суб'єкта історії», який зазнав не лише політичного підпорядкування, але й тривалого виключення з гуманітарного знання, перегукується з вимогами українських істориків, філософів і культурологів щодо переосмислення імперського спадку — як радянського, так і західного. Таким чином, Тоні Т. Джадт виступив не лише як історик, що описував події, а як інтелектуал, який розширював горизонти європейської історичної уяви й готував ґрунт для її критичного оновлення.

Після анексії Криму Росією у 2014 році та початку гібридної війни проти України багато ідей Тоні Джадта, висловлених ще у 1990–2000-х роках, набули несподіваної політичної актуальності. Зокрема, його застереження щодо небезпек забуття історичних уроків, спрощених уявлень про демократію та ідеалізації європейської єдності виявилися пророчими. Тоні Джадт ще у своїх працях критично ставився до постнаціонального оптимізму європейських еліт, вважаючи, що неосмислене минуле та ігнорування досвіду Східної Європи може призвести до нових конфліктів. У світлі російської агресії його думки набули нової глибини: стало очевидно, що ідеології, побудовані на міфах про «історичну велич», імперське право на території й ревізію минулого, можуть знову загрожувати мирному співіснуванню в Європі [11].

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році праці Т. Джадта почали згадуватись як джерело інтелектуального аналізу не лише європейської історії, а й моральних викликів сучасності. Його міркування про тоталітаризм, пам'ять і відповідальність почали активно використовуватися в академічних колах і публічному дискурсі для пояснення не лише минулих, а й поточних загроз демократії. Т. Джадт підкреслював, що демократія — це не гарантія, а процес, який потребує щоденного етичного зусилля, критичного

мислення та здатності до співпереживання. Ці ідеї знайшли відгук у європейському суспільстві, яке зіштовхнулося з моральною дилемою: як реагувати на війну, що загрожує не лише територіям, а й самим підвалинам європейської ідентичності [22].

І хоча Т. Джадт не міг знати, як саме розвиватимуться події після його смерті у 2010 році, його праці стали інтелектуальним фундаментом для розуміння того, чому Україна виявилася в епіцентрі боротьби за майбутнє Європи. Його критика євросентименталізму, байдужості до історії «іншої Європи», а також популістичних маніпуляцій на темі національної пам'яті — усе це стало надзвичайно актуальним в умовах інформаційної війни та пропаганди. Т. Джадт виступає як голос, що попереджав: без глибокої роботи з минулим, без уваги до складного історичного досвіду східноєвропейських країн, Європа може знову втратити стабільність [2].

Отже, інтелектуальна спадщина Тоні Джадта виходить за межі історичної науки — вона слугує моральним компасом у часи, коли правда, відповідальність і солідарність стали ключовими цінностями для європейської демократії. Його позиція стосовно ролі Східної Європи, включно з Україною, як повноправного учасника європейської історії, нині підтверджується сучасністю — в якій Україна не лише бореться за свою свободу, а й захищає європейський порядок, як його бачив Т.Джадт: на основі пам'яті, гідності та політичної зрілості.

Попри те, що Тоні Джадт не присвячував окремих праць виключно Україні, його інтелектуальна спадщина знайшла глибокий відгук серед українських науковців, насамперед істориків, культурологів, філософів та політологів. Особливо значним став переклад українською мовою його фундаментальної праці *«Після війни: Історія Європи від 1945 року»*, що відкрив широкому читацькому загалу доступ до цілісного й водночас критичного погляду на історію європейського континенту. Цей текст став не лише джерелом знань про європейські трансформації, а й інструментом для порівняння українського досвіду з ширшим європейським контекстом.

Ідеї Т. Джадта активно використовуються в українських академічних курсах з новітньої історії, філософії історії та культурної політики. Його акценти на етичній відповідальності інтелектуала, необхідності осмислення тоталітарного минулого, складності колективної пам'яті стали основою для дискусій про політику пам'яті в Україні. Науковці й публічні інтелектуали звертаються до його концептів, коли мова йде про побудову історичної наративної цілісності — від Голодомору та Голокосту до репресій, депортацій і пострадянської травми. Його роздуми про моральну відповідальність за інтерпретацію минулого є особливо цінними в умовах війни пам'ятей, яка точиться не лише всередині українського суспільства, а й у конфлікті з російським наративом.

Для багатьох українських гуманітаріїв Т. Джадт став прикладом поєднання академічної глибини та публічного впливу. Його модель інтелектуала, що не обмежується університетською кафедрою, а активно бере участь у суспільному дискурсі, знайшла відгук у покоління дослідників, які формуються в умовах війни, політичної турбулентності й запиту на переосмислення історії. Завдяки його працям посилився інтерес до таких тем, як моральна природа політичного насильства, фрагментованість пам'яті, неспівмірність досвідів у межах однієї нації, а також до пошуку нових форм академічної комунікації з суспільством [3].

Загалом, вплив Тоні Джадта на українське гуманітарне середовище полягає не лише в запозиченні його ідей, а у формуванні нового типу мислення про історію - критичного, міждисциплінарного, етично вмотивованого. Саме через такий підхід його праці стали актуальними не лише для ретроспективного аналізу, а й для відповіді на виклики сьогодення, коли історія знову стала інструментом політичної боротьби, а її інтерпретація — полем битви за свободу, пам'ять і ідентичність.

Отже, Тоні Джадт сприяв гуманітарному «переприсвоєнню» Східної Європи, зокрема України, європейською історією. Його праці сприяли тому, що гуманітарна думка на Заході почала сприймати ці регіони як носіїв не лише травматичного минулого, а й складної інтелектуальної, культурної та політичної спадщини, яка потребує уважного аналізу та розуміння.

У другому розділі було проаналізовано основні напрями наукової діяльності Тоні Джадта, зокрема його концепцію європейської історії XX століття, у якій особливе місце посідає Східна Європа як простір політичного, морального та інтелектуального випробування. Незважаючи на те, що Україна не була об'єктом окремих його праць, вона органічно вписується в широкую аналітичну рамку Тоні Джадта, пов'язану з осмисленням тоталітарного досвіду, трансформації пострадянського простору, кризи історичної пам'яті та пошуку ідентичності.

У працях Т. Джадта Україна постає не як периферія, а як частина основних європейських процесів — жертва насильства, учасник геополітичних зрушень і приклад складного посткомуністичного шляху. Через включення українського досвіду до своїх широких історичних узагальнень Т. Джадт сприяв поглибленню західної гуманітарної думки щодо ролі Східної Європи в історії континенту, що, своєю чергою, стимулювало науковий інтерес до України як до невід'ємної частини європейської історії XX століття. Його праці стали основою для подальших досліджень, зокрема в роботах його наступника і співавтора Тімоті Снайдера.

Загалом, роль України в історичній концепції Тоні Джадта полягає не лише в змістовному представленні її минулого, а й у переосмисленні загальноєвропейських підходів до пам'яті, відповідальності та ідентичності, що є особливо актуальним у сучасному гуманітарному дискурсі.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВНЕСКУ Т.СНАЙДЕРА ТА Т.ДЖАДТА В ІСТОРІОГРАФІЮ УКРАЇНИ

3.1. Спільні риси в наукових підходах Т.Снайдера та Т.Джадта у книзі «Роздуми про ХХ століття»

Інтелектуальні та біографічні передумови співпраці Тоні Джадта і Тімоті Снайдера є ключем до розуміння глибини та змістовності їхньої спільної праці «Роздуми про ХХ століття». Обидва історики мали різне походження та освітній шлях, однак їх поєднувала спільна зацікавленість у проблематиці Східної Європи, тоталітаризму, моралі в історії та відповідальності інтелектуала. Тоні Джадт, народжений у Великій Британії, отримав освіту в Кембриджі та Парижі, де вивчав філософію, історію й політичну теорію. Його формування як мислителя відбувалося на перетині англосаксонської академічної традиції та французького інтелектуального середовища. Згодом він став професором Нью-Йоркського університету й одним із найвпливовіших європейців у США.

Тімоті Снайдер, своєю чергою, є представником молодшого покоління істориків, який здобував освіту в Оксфорді та Гарварді. Його дослідницький фокус зосереджений на Східній Європі, зокрема на історії Польщі, України, Білорусі та Литви. Т.Снайдер опанував низку східноєвропейських мов, що дозволило йому працювати з оригінальними джерелами та наблизитися до досвіду «мовчазних» регіонів, які часто залишалися поза західним історичним дискурсом. Його підхід поєднує детальність архівного дослідження з філософським осмисленням історії, подібно до того, як це робив Т.Джадт у своїх працях [12].

Формування поглядів обох авторів відбувалося в умовах активної полеміки між європейськими й американськими школами історичної науки. Т.Джадт був критиком американського спрощення європейського досвіду,

зокрема щодо ролі ідей, війни та пам'яті. Він виступав за морально відповідальне трактування історії, зосереджене на людській гідності, трагедії й складності політичного вибору. Т.Снайдер, попри американське походження, перейняв багато з європейської чутливості до травми, пам'яті та неоднозначності. Обидва історики відкидають одновимірні інтерпретації історії та наполягають на поєднанні політичного, культурного та морального аналізу.

У «Роздумах про ХХ століття» діалог між Т.Джадтом і Т.Снайдером не лише формальний прийом, а глибока методологічна заява. Їхня розмова — це форма філософського осмислення історії, у якій сам процес взаємного доповнення, запитування та переосмислення стає способом наближення до істини. У цьому діалозі зникає авторитарна позиція історика як носія єдиної істини — натомість постає співрозмова, де народжуються багатовимірні судження про ХХ століття. Таке осмислення історії вимагає не лише знань, а й моральної мужності — і саме це об'єднує Т.Джадта та Т.Снайдера як істориків епохи посттоталітарної відповідальності [16].

У «Роздумах про ХХ століття» Тоні Джадт і Тімоті Снайдер висвітлюють тоталітаризм не лише як політичну систему, а як моральне випробування для європейської цивілізації. Вони розглядають нацизм і сталінізм не просто як історичні епохи або режимні моделі, а як прояви крайніх форм дехуманізації, які кинули виклик гуманістичним ідеалам модерності. Обидва історики відзначають, що тоталітаризм ХХ століття був системним злом, що вкорінився в ідеологіях, які виправдовували масове знищення, репресії й викорінення інакшості. Для Т.Джадта нацизм і сталінізм — це приклади того, як ідеї можуть стати інструментом терору, якщо втратити зв'язок із етичними принципами. Снайдер, у свою чергу, наголошує на порівняльному аналізі обох режимів і шукає спільні закономірності, зокрема в механізмах насильства, контролю та знищення.

Центральною темою роздумів Т.Джадта та Т.Снайдера є місце інтелектуала в умовах політичного насильства. Вони обидва підкреслюють, що мовчання, компроміс або співпраця інтелектуалів із репресивною владою

мають глибокі наслідки для суспільства. Тоні Джадт особливо гостро критикував західних інтелектуалів, які впродовж Холодної війни симпатизували СРСР, ігноруючи масштаби радянського терору. Тімоті Снайдер, натомість, розширює це питання до аналізу інтелектуального мовчання під час Голокосту, участі освічених людей у масових вбивствах, і того, як знання може бути використане на шкоду. Вони вважають, що інтелектуал має бути моральним компасом суспільства, а не служителем ідеологій, навіть якщо це вимагає непопулярних або ризикованих позицій [18].

У праці велике значення приділяється осмисленню масових трагедій — Голокосту, Голодомору, сталінських репресій, депортацій. Тімоті Снайдер, маючи ґрунтовні знання з історії Центрально-Східної Європи, вводить у розмову приклади з українського, польського та білоруського контекстів, які часто залишалися поза увагою західної історіографії. Голодомор подається як один із найбільших злочинів сталінізму, який водночас демонструє байдужість світової спільноти до страждань народів СРСР. Голокост — як вершина технократичного знищення людини, що був здійснений у регіоні «Кривавих земель» (термін Т.Снайдера), включно з територією України. Обидва автори вважають, що ці події мають не лише історичне, а й моральне значення, і що суспільство має пам'ятати їх не як абстрактні трагедії, а як уроки, які вимагають осмислення відповідальності, співчуття й опору злу.

Отже, у підході Т.Джадта і Т.Снайдера тоталітаризм — це не лише політична модель, а виклик самій суті гуманізму. Їхня спільна мета - не просто задокументувати злочини ХХ століття, а змусити сучасників запитати себе: чи зробили ми належні висновки, і що ми можемо зробити, аби ніколи не повторити подібного?

У книзі «Роздуми про ХХ століття» Тоні Джадт і Тімоті Снайдер виступають із глибокою критикою неолібералізму — домінантної ідеології останніх десятиліть, що зводить усе суспільне життя до ринкових механізмів. Вони наголошують, що така модель мислення підмінила уявлення про спільне благо індивідуальними інтересами, а роль держави була редукована до

мінімального втручання в економіку. Т.Джадт особливо занепокоєний тим, що у світі, де все підлягає оцінці за ринковими критеріями, втрачається цінність солідарності, справедливості та історичної відповідальності. Він вказує, що обожнювання «ринку без обмежень» веде не до свободи, а до соціальної нерівності, атомізації та політичного цинізму. Т.Снайдер підтримує цю позицію, доповнюючи її прикладами з країн Східної Європи, де неоліберальна політика часто супроводжувалася соціальною дезінтеграцією після розпаду комуністичних режимів.

Обидва автори з ностальгією згадують про післявоєнний соціальний консенсус у Західній Європі — період, коли держава відігравала ключову роль у забезпеченні рівності, доступу до освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Т.Джадт особливо захищає ідею соціальної демократії як політичної моделі, яка поєднує свободу з відповідальністю, індивідуалізм з турботою про спільноту. Він підкреслює, що саме ця модель дала змогу відновити зруйновану Європу, створити систему захисту прав і свобод, підвищити життєвий рівень більшості громадян. Втрата цієї рівноваги — через приватизацію, дерегуляцію та зменшення публічного простору — на його думку, стала однією з причин політичної кризи початку XXI століття [13].

У центрі бачення Т.Джадта та Т.Снайдера стоїть концепт суспільної відповідальності, який вони протиставляють безвідповідальності фінансових еліт та байдужості до соціальних наслідків політичних рішень. Вони закликають повернути до політичного і культурного дискурсу такі поняття, як моральний обов'язок, гідність, історична пам'ять та спільна дія. Для них захист соціальної демократії — це не повернення до минулого, а відповідь на сучасні виклики: кліматичну кризу, нерівність, втрату довіри до інституцій. Вони вірять, що саме морально орієнтована політика, яка враховує досвід минулого століття, може стати основою для нового суспільного договору в Європі та за її межами.

У заключній частині «Роздумів про XX століття» Тоні Джадт і Тімоті Снайдер підкреслюють невід'ємний зв'язок між історичним аналізом і етикою.

На їхню думку, історик не може бути лише спостерігачем або фіксатором фактів — він має усвідомлювати моральні наслідки своїх інтерпретацій. У цьому контексті історія виступає не лише як наука про минуле, а як інструмент формування моральних орієнтирів суспільства. Історики Т.Джадт та Т.Снайдер наголошують, що байдужість до етичного виміру історії призводить до амнезії, спрощення складних подій та знецінення людського досвіду. Вони вважають, що лише поєднання аналізу та моральної чутливості дозволяє історії виконувати свою суспільну функцію — бути основою для осмислення колективної відповідальності.

Критичне осмислення минулого, за Т.Джадтом і Т.Снайдером, — це передумова захисту майбутнього. Вони застерігають від спокуси створити зручні або героїзовані наративи, які ігнорують злочини, компроміси та темні сторінки історії. Особливу увагу автори приділяють Східній Європі, де, на їхню думку, процес пам'ятання ще не завершено — сталінські репресії, колаборація з нацистами, масові вбивства та етнічні чистки потребують чесного і болісного переосмислення. Без такого діалогу з минулим, стверджують вони, демократія залишається вразливою — адже неусвідомлене минуле здатне повертатися у формі нових авторитаризмів, націоналізмів чи популізму [17].

Особлива роль у цьому процесі відводиться історикові як моральному авторитету і будівничому суспільного діалогу. Т.Джадт і Т.Снайдер наголошують, що в добу фейкових новин, політичного цинізму та релятивізму саме історик здатен забезпечити інтелектуальну чесність і поставити складні, але необхідні запитання. Його завдання — не лише писати академічні тексти, а впливати на суспільну свідомість, формувати пам'ять, заохочувати до роздумів, а не до споживання готових схем. У цьому сенсі історик — не лише дослідник, а й громадянин, який усвідомлює вагу слова та силу минулого у формуванні майбутнього (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Спільні риси в наукових підходах Т. Снайдера та Т. Джадта у книзі “Роздуми про ХХ століття”»:

№	Сфера аналізу	Спільні риси підходів
1	Інтерпретація тоталітаризму	Обидва автори розглядають нацизм і сталінізм як системи, що становили глибоку моральну загрозу; вони акцентують на наслідках деідеологізації людини та масового насильства.
2	Роль інтелектуала	Історик має бути не тільки дослідником, а й моральним орієнтиром суспільства, який виступає проти політичного цинізму та замовчування злочинів минулого.
3	Соціальна критика	Різка критика неолібералізму, захист принципів соціальної демократії, наголос на необхідності сильної соціальної держави та громадянської відповідальності.
4	Пам'ять і етика	Вони вважають історичну пам'ять основою для моральної рефлексії, необхідною для запобігання повторення трагедій ХХ століття.
5	Метод діалогу	Історія подається не як набір фактів, а як простір живого діалогу, в якому формується критичне мислення, міждисциплінарність та чутливість до контексту.
6	Підхід до Східної Європи	Східна Європа — не периферія, а центр досвіду ХХ століття. Вони обидва акцентують на українському, польському та білоруському вимірах європейської історії.

У таблиці 3.1 проаналізовано спільні риси в наукових підходах Тоні Джадта та Тімоті Снайдера, представлені у спільній праці «Роздуми про ХХ століття». Зокрема, окреслено ключові концептуальні напрями, які об'єднують цих двох істориків: їхнє бачення тоталітаризму як моральної катастрофи, критичне ставлення до ролі інтелектуала в суспільстві, гостра критика неоліберальних моделей і захист соціальної демократії. Особливе місце в їхній концепції займає значення історичної пам'яті як основи для моральної рефлексії та формування демократичної свідомості. Важливим є також методологічний підхід — діалог як форма історичного пізнання, що дозволяє формувати міждисциплінарний і цілісний погляд на минуле. Визначальним моментом є акцент на Східній Європі, включно з Україною, як центральному

регіоні європейського XX століття, що став ареною ключових трагедій і трансформацій, необхідних для розуміння сучасної Європи [5].

Ще одним визначальним виміром спільності наукових підходів Тоні Джадта та Тімоті Снайдера є їхнє послідовне дотримання міждисциплінарності як методу історичного пізнання. Вони обидва переконані, що історія не може бути ізольованою дисципліною, зосередженою виключно на фактах, хронології та архівних матеріалах. Історик, на їхню думку, повинен звертатися до категорій політичної філософії, етики, соціальної теорії, культурології та навіть літератури — не для спрощення історичного матеріалу, а навпаки, для його глибшого концептуального осмислення. Такий підхід особливо проявляється в діалозі, який є форматом «Роздумів про XX століття»: через відкриту розмову між двома інтелектуалами розгортається багаторівневий аналіз проблем демократії, насильства, моралі, ідентичності, і це вимагає постійного переходу від історичних прикладів до загальних питань людського досвіду.

Особливе місце в «Роздумах» займає спроба Т.Снайдера та Т.Джадта подолати межі традиційного історичного наративу. Їх не задовольняє опис подій — вони прагнуть осмислення причин і наслідків, прихованих механізмів функціонування ідеологій, довготривалого впливу колективних травм. Саме тому в їхній розмові багато уваги приділяється не лише «що сталося», а й «чому це сталося» і «що це означає сьогодні». Такий погляд зближує їх із філософською традицією Ганни Арендт і Юргена Габермаса, де історія розглядається як простір етичного вибору, а не тільки опису дій [6].

Не менш важливою спільною рисою є їхня тривога за стан сучасної демократії. Обидва історики наголошують, що уроки XX століття — зокрема досвід тоталітаризму — не гарантують автоматичної стабільності демократичного ладу. Навпаки, загрози авторитаризму, популізму, політичного цинізму та історичного ревізіонізму залишаються реальними і навіть посилюються в умовах втрати інтересу до історії та занепаду гуманітарної освіти. Т.Джадт і Т.Снайдер вважають, що історична пам'ять є не лише запобіжником, а й активним ресурсом, який може мобілізувати суспільство до

захисту своїх цінностей. Вони виступають проти інструменталізації історії політичними елітами та закликають до етичної, самостійної й критичної інтерпретації минулого як основи демократичної культури.

У цьому контексті особливо актуальною постає їхня спільна критика неоліберальної логіки, що, на їхню думку, зруйнувала підґрунтя для колективного відчуття відповідальності. Т.Джадт називає неолібералізм «ідейною порожнечою» і стверджує, що вона призвела до знецінення таких понять, як публічне благо, соціальна справедливість, гідність людини. Т.Снайдер, підтримуючи цю позицію, наводить приклади з посткомуністичної Східної Європи, де ринкова трансформація без достатньої історичної рефлексії стала підґрунтям для розчарування, соціального виключення та відродження націоналізмів. У такому тлі постає ще одна спільна тема їхньої праці — пошук нового суспільного договору, який би враховував як історичний досвід катастроф, так і потребу в справедливому, морально відповідальному майбутньому.

Зрештою, центральною ідеєю, що об'єднує Т.Джадта та Т.Снайдера у «Роздумах про XX століття», є віра в роль інтелектуала як морального провідника, котрий не лише аналізує минуле, а й здатен впливати на формування колективної пам'яті та спрямовувати публічну думку. Вони обидва вважають, що мовчання або компроміс інтелектуалів у часи політичної кризи є формою співучасті, тоді як чесність, критичність і готовність до непопулярних рішень — це справжня суть інтелектуальної відповідальності. У цьому сенсі історик у їхньому баченні є не тільки фахівцем, а й громадянином, здатним відчувати біль епохи та вказувати на моральні межі того, що допустиме в суспільстві [3].

Узагальнюючи спільні риси наукових підходів Тоні Джадта та Тімоті Снайдера у книзі «Роздуми про XX століття», можна стверджувати, що їхня співпраця є прикладом глибокого морального та інтелектуального аналізу історії. Обидва автори розглядають тоталітаризм як фундаментальний виклик гуманізму, підкреслюють відповідальність історика як інтелектуала,

відстоюють ідеї соціальної демократії проти руйнівного впливу неолібералізму, і наголошують на критичному осмисленні минулого як умові збереження демократичних цінностей. Їхній діалог демонструє, що історія — це не лише наука про минуле, а й простір етичного вибору, в якому формуються основи для відповідального майбутнього.

3.2. Відмінності в підходах до дослідження радянського періоду та національних рухів

Осмислення радянського періоду в історії України пройшло складну еволюцію: від апологетичних інтерпретацій у радянській історіографії до критичного переосмислення подій після здобуття незалежності України. У перші роки незалежності основний акцент в українських дослідженнях робився на викритті масштабів репресій, Голодомору 1932-1933 рр., політики русифікації та боротьбі з українським націоналізмом. Дослідники прагнули заповнити «білі плями» радянської доби, зокрема події, які були замовчувані або викривлено подані в офіційній радянській версії.

У західній науці дослідження радянського періоду мали ширший контекст — вони розглядалися як частина глобального протистояння ідеологій, але водночас велика увага приділялася регіональним особливостям. З кінця 1980-х років, завдяки доступу до нових архівних джерел, західні історики почали детально вивчати історію СРСР на прикладі республік, зокрема України, що сприяло формуванню поняття «радянського імперіалізму» в новому ключі.

Один із основних напрямів сучасної української історіографії — це інтерпретація радянської системи як тоталітарного режиму, що здійснював систематичне насильство, маніпуляцію свідомістю та ідеологічний контроль. Центральне місце в цьому контексті посідає вивчення репресій проти української інтелігенції, церкви, селянства та учасників національного руху.

Особливої уваги дослідники надають таким подіям, як Великий терор 1937-1938 років, Голодомор як акт геноциду та ліквідація традицій УНР[10].

У цьому контексті тоталітаризм часто розглядається не лише як політичний режим, а як форма колоніального управління, що мала на меті витіснення національної ідентичності. Українські історики, зокрема Юрій Шаповал, Сергій Кокін, Станіслав Кульчицький, акцентують на цілеспрямованості репресій та національній специфіці радянського терору в Україні.

Західні дослідники відіграли важливу роль у формуванні альтернативного бачення радянської історії, зокрема в контексті України. Вже з 1970-80-х років історики емігрантського середовища та дослідники з американських, канадських і європейських університетів почали ставити під сумнів офіційний радянський наратив, який зображував радянську владу як визволительку українців. Історики, такі як Роберт Конквест (зокрема у праці «Harvest of Sorrow»), заклали підвалини для трактування Голодомору як свідомої політики знищення українського селянства.

У ХХІ столітті західні дослідники, зокрема Тімоті Снайдер, Норман Неймарк, Енн Епплбаум, не лише продовжують викриття злочинів радянського режиму, а й аналізують механізми репресій як частину ширшого європейського контексту. Т.Снайдер у своїй концепції «Кривавих земель» показує Україну як одне з головних полів масового насильства тоталітарних режимів — як нацистського, так і радянського. Таким чином, західна історіографія сприяла інтернаціоналізації українського досвіду, висвітлюючи його як частину трагічної історії Європи ХХ століття [2].

Т.Снайдер активно взаємодіє з українським науковим і громадським середовищем, виступає з публічними лекціями, публікується в українських виданнях і підтримує ідею деколонізації історії Східної Європи. Його позиція базується на переконанні, що історія України повинна розглядатися не як «додаток» до історії Росії чи СРСР, а як повноцінна й самостійна частина європейського історичного процесу.

Найвідомішою працею Т.Снайдера, що стосується українського досвіду ХХ століття, є книга «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіном» («Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin») (2010). У ній дослідник вперше концептуалізує території між Німеччиною та Росією — зокрема Польщу, Україну, Білорусь і країни Балтії — як простір найбільшої концентрації масового насильства в європейській історії. Головною ідеєю книги є демонстрація того, що злочини нацизму та сталінізму не можна розглядати ізольовано: вони взаємодіяли, накладалися один на одного і часто реалізовувалися на одних і тих самих територіях.

Особливу увагу Т.Снайдер приділяє Голодомору 1932–1933 років. Він описує цей штучно спричинений голод як цілеспрямований акт політики сталінського режиму, спрямований на придушення українського опору колективізації та національної самостійності. Хоча Т.Снайдер не вживає термін «геноцид» у юридичному сенсі, його опис і морально-політична оцінка цілком узгоджуються з українським баченням Голодомору як геноциду. Крім того, він підкреслює, що радянський терор мав чітко виражену етнічну та регіональну специфіку, особливо у випадку України та Білорусі [3].

Тімоті Снайдер розглядає національні рухи Східної Європи не як атавізм або результат зовнішнього маніпулювання, а як прояв легітимної боротьби за політичне та культурне самовизначення. В українському контексті він приділяє значну увагу не лише політичним, а й інтелектуальним та моральним аспектам формування національної ідентичності. У низці своїх статей і публічних виступів Т.Снайдер наголошує, що українська ідентичність є результатом боротьби не тільки проти зовнішнього панування (Росії, Польщі, Австро-Угорщини), а й за демократичні цінності, європейську інтеграцію та політичну модернізацію.

Т.Снайдер також позитивно оцінює український національно-визвольний рух середини ХХ століття (зокрема діяльність ОУН і УПА), на відміну від радянської та пострадянської російської історіографії, яка зображала ці структури виключно в негативному світлі. Водночас він не ідеалізує

націоналізм, але пропонує складну й збалансовану оцінку його ролі в процесах історичного самовизначення. На думку Т.Снайдера, сучасна Україна — це країна, що має всі підстави формувати власний історичний наратив, базований не на запозичених імперських схемах, а на визнанні багатоголосся, жертв та опору минулого.

Попри те, що Т.Джадт безпосередньо не спеціалізувався на україністиці, його ідеї та позиції справили значний вплив на західне бачення української історії. Він виступав за перегляд традиційного європоцентричного підходу, який довгий час ігнорував досвід Східної Європи або зводив його до фону «радянської» історії. Таким чином, його праці дали імпульс до глибшого вивчення історії України в межах ширшого європейського контексту.

Тоні Джадт активно цікавився проблематикою націоналізму, особливо в його післявоєнних трансформаціях. У своїх статтях та есе він неодноразово наголошував, що національні рухи Східної Європи слід розглядати як спробу відновити історичну справедливість, а не лише як загрозу стабільності або «націоналізм у негативному сенсі». У випадку України він демонстрував інтерес до того, як національна ідентичність формувалася під впливом не лише внутрішніх чинників, а й імперських впливів — австро-угорських, російських, радянських [15].

Т.Джадт також відзначав напруженість між історіографічною спадщиною української еміграції — часто ідеалізованою, героїко-націоналістичною — і новітніми підходами в академічному середовищі, які прагнули критичної переоцінки минулого. Його думка про необхідність діалогу між цими двома підходами стала важливою методологічною настановою для західних україністів. Він наполягав на тому, що пам'ять про національно-визвольну боротьбу має бути збережена, але не за рахунок замовчування складних чи суперечливих моментів.

Один із основних внесків Тоні Джадта в історіографічну науку - це його глибокий аналіз тоталітарного досвіду в Східній Європі та його порівняння з іншими формами політичного насильства у XX столітті. На відміну від

багатьох західних істориків, які обмежувалися порівнянням нацизму та сталінізму, Джадт наголошував на унікальності радянської моделі, особливо в її здатності створити ілюзію стабільності після катастрофи. Він вважав, що тоталітаризм у СРСР був не лише механізмом репресій, а й інструментом створення псевдореальності — з ідеологією, мовою, символікою, яка глибоко проникала в усі сфери життя.

У контексті українського досвіду Т.Джадт підкреслював, що історія радянського періоду повинна аналізуватись як колоніальна — з урахуванням репресій проти національних еліт, мовного витіснення, репатріаційної політики та денаціоналізації. Він відстоював ідею того, що після 1991 року історики Східної Європи, зокрема українські, повинні мати право на власну історичну оптику, а не просто бути постачальниками «даних» для західних наративів. У цьому сенсі його підхід був глибоко пов'язаний із деколонізацією знання і сприяв визнанню пострадянських націй як повноцінних суб'єктів історії.

Тімоті Снайдер і Тоні Джадт, попри різні академічні школи й предмети фахової спеціалізації, поділяють спільну позицію у критиці радянського тоталітарного спадку. Обидва історики виступають проти спрощених, апологетичних трактувань радянського періоду та підтримують деколонізацію історичного наративу, зокрема в контексті України. Вони визнають право пострадянських націй, зокрема українців, на власний історичний голос, відмінний від московоцентричної оптики. Обидва автори наголошують на необхідності відновлення історичної справедливості, особливо стосовно замовчуваних тем - репресій, голоду, знищення еліт, придушення культурної самобутності [4].

Т.Снайдер і Т.Джадт однаково критикують імперське мислення в західній науці, яке десятиліттями ігнорувало або спрощувало складний досвід народів Східної Європи. Вони підтримують інклюзивний підхід до європейської історії, де Україна постає не як периферія чи колонія, а як повноцінний учасник історичних процесів ХХ століття. Праці Т.Снайдера і Т.Джадта сприяли формуванню нової західної україністики, яка вже не обмежується питанням

«що робила з Україною Росія», а прагне осмислити український досвід у власних категоріях.

Попри спільну критичну позицію щодо радянської спадщини, підходи Т.Снайдера й Т.Джадта мають суттєві акценти. Т.Снайдер зосереджується переважно на вивченні політичного насильства, масових вбивств, геноциду й тиранії - його концепція «Кривавих земель» формує простір, де Голодомор, Голокост, сталінські репресії та операції НКВС розглядаються як елементи загальної системи масового знищення. Т.Снайдер детально реконструює механізми насильства, показує їхню взаємодію й вказує на те, як державні інституції стали інструментами терору.

Натомість Тоні Джадт більше уваги приділяє культурній, ідеологічній та морально-інтелектуальній площині. У його творах Україна часто постає як приклад боротьби за збереження ідентичності в умовах тоталітарного тиску, культурної уніфікації та пам'яттєвої амнезії. Т.Джадт більше фокусується на тому, як національна свідомість трансформувалась під тиском режимів, як формувалась історична пам'ять і як посткомуністичні суспільства можуть осмислити травматичне минуле [7].

Методологічно підходи Т.Снайдера та Т.Джадта різняться як за джерельною базою, так і за стилем нарації. Т.Снайдер тяжіє до мікроісторії, ґрунтового аналізу документів, архівних джерел і політико-історичних зв'язків, створюючи реконструкцію конкретних історичних процесів і подій у їхньому багатовимірному контексті. Його роботи мають сильну емпіричну основу, із чіткою географічною та хронологічною фіксацією. У контексті України його підхід стимулює істориків до більш точного документування актів насильства, створення цифрових баз репресованих, карт пам'яті (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння підходів Т. Снайдера та Т. Джадта до вивчення радянського періоду

Критерій аналізу	Тімоті Снайдер	Тоні Джадт
------------------	----------------	------------

Основний фокус	Масове насильство, геноциди, тоталітаризм	Пам'ять, ідентичність, моральна відповідальність
Об'єкт аналізу	СРСР, нацистська Німеччина, території "Кривавих земель"	Європа після 1945 року, країни Центрально-Східної Європи
Підхід до історії України	Україна як ключове поле насильства XX ст.	Україна як приклад посттоталітарної ідентичності
Основні методи	Архівна мікроісторія, порівняльний аналіз	Макроісторичний огляд, есеїстика, інтелектуальний аналіз
Оцінка радянського режиму	Репресивна машина, система терору	Ідеологічно штучна структура, що знищувала суб'єктність
Значення для української історіографії	Легітимація українського досвіду як європейського	Переосмислення ролі пам'яті й національного наративу

У таблиці 3.2 описано порівняльний аналіз підходів Т. Снайдера та Т. Джадта до вивчення радянського періоду, де виокремлено основні акценти їхніх досліджень, методологічні підходи, оцінки радянського режиму та значення їхніх праць для української історіографії.

Т.Джадт, навпаки, тяжіє до макроісторії — його підхід є більш філософсько-есеїстичним. Він ставить акцент на інтерпретаціях, на смислах і на тому, як минуле впливає на сучасність. У сучасній українській гуманітаристиці його підхід резонує зі спробами розвивати memory studies, дослідження посттоталітарної ідентичності, публічної історії та національного наративу.

Обидва історики відіграли важливу роль у формуванні нового покоління українських дослідників, які вже не бояться поєднувати аналітику насильства з осмисленням національної свідомості. Їхні ідеї стали основою для створення більш складної, багаторівневої, неконформістської історіографії, що виходить за межі радянської спадщини як у змісті, так і в методах (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Вплив підходів Т.Снайдера та Т.Джадта на формування сучасної української історіографії

Напрямок впливу	Прояв у національній історіографії
Інтернаціоналізація українського досвіду	Україна включається до європейського контексту XX ст.
Нове прочитання радянського періоду	Акцент на репресії, колоніальність, масове насильство
Осмислення історичної пам'яті	Розвиток memory studies, музеїфікація травм
Визнання цінності	Вивчення історії на локальному рівні,

регіональних історій	деконструкція імперських міфів
Пошук власного голосу	Відмова від «радянської оптики», нові інтерпретації УНР, ОУН, УПА

У таблиці 3.3 описано основні напрями впливу концептуальних підходів Тімоті Снайдера та Тоні Джадта на формування сучасної української історіографії, зокрема через інтернаціоналізацію українського досвіду, переосмислення радянського періоду, розвиток досліджень історичної пам'яті, актуалізацію регіональних історій та пошук власного історичного наративу

Дослідження внеску Тімоті Снайдера та Тоні Джадта у переосмислення радянського періоду та національних рухів в історіографії України показує, що обидва історики відіграли ключову роль у формуванні нового наративу про українське минуле. Вони не лише критикували офіційний радянський дискурс, а й підтримували деколонізаційний підхід, який надає Україні право на власне бачення історії — незалежне від імперських схем [9].

Т.Снайдер у своїх працях (зокрема в «Кривавих землях») робить акцент на аналізі масового насильства, терору та геноцидів, розглядаючи український досвід у ширшому контексті східноєвропейських трагедій ХХ століття. Він демонструє, що Україна була не лише жертвою двох тоталітарних режимів, а й простором боротьби за виживання та гідність. Його дослідження стимулюють розвиток документальної історії, архівних проєктів та збереження пам'яті.

Т.Джадт, у свою чергу, акцентує на інтелектуальних і моральних аспектах історичного досвіду. Він розглядає українську національну ідентичність як складну динамічну конструкцію, яка формувалася в умовах репресій, культурного пригнічення та боротьби за незалежність. Його підхід важливий для розвитку критичної історичної думки, студій пам'яті, рефлексії над радянським минулим як над колоніальним [1].

Ще однією важливою відмінністю у підходах Тімоті Снайдера і Тоні Джадта є рівень залучення до сучасного політичного та громадського дискурсу. Снайдер активно коментує сучасні події, пов'язані з Україною, включаючи

Революцію Гідності, анексію Криму та війну з Росією, чітко артикулюючи необхідність захисту демократичних цінностей і європейського вибору України. Він розглядає історичну пам'ять як чинник, що безпосередньо впливає на поточну політику, і виступає за її збереження в публічному просторі. Т.Джадт натомість, хоча і приділяв увагу темі відповідальності інтелектуалів у своїх публікаціях, рідше звертався до конкретних сучасних кейсів, надаючи перевагу загальнотеоретичному аналізу пам'яті, ідентичності та травми.

Крім того, у Т.Снайдера сильніше виражене прагнення до концептуального оновлення історіографії через введення нових категорій, таких як «Криваві землі», які змінюють рамки аналізу не лише української, а й загальноєвропейської історії. Т.Джадт, хоча й не пропонує настільки інноваційних геополітичних концепцій, проте глибоко працює з інтелектуальною спадщиною Європи, наголошуючи на моральних уроках ХХ століття. Таким чином, обидва історики — попри відмінності у підходах — формують багатопланову інтерпретацію радянського періоду, в якій поєднуються емпірична точність, інтелектуальна рефлексія та критичне осмислення національних рухів у Східній Європі.

Попри відмінності у методології — мікроісторія у Т.Снайдера та макроаналітика у Т.Джадта — обидва дослідники доповнюють одне одного, створюючи цілісну, багаторівневу картину українського ХХ століття. Їхній внесок сприяв становленню сучасної української історіографії як емансипованої, постколоніальної та відкритої до переосмислення важких сторінок минулого.

3.3. Вплив робіт Т.Снайдера та Т.Джадта на українську історіографію

Внесок Тімоті Снайдера та Тоні Джадта у світову гуманітарну науку істотно вплинув на трансформацію історичних підходів в Україні, особливо в пострадянський період. Їхні праці стали джерелом натхнення для українських

дослідників, які прагнули вийти за межі застарілих, ідеологізованих радянських моделей інтерпретації минулого. Зокрема, роботи Т.Снайдера та Т.Джадта стимулювали розвиток деколоніального підходу до української історії, у межах якого СРСР розглядається не як рівноправний союз народів, а як форма імперського панування, що передбачала культурну асиміляцію, політичне придушення та системну деформацію національної самосвідомості (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Основні напрями впливу праць Т. Снайдера та Т. Джадта на формування української історіографії

Напрямок впливу	Зміст та прояв у національній історіографії	Основні джерела/праці
Деколонізація історії	Переосмислення радянського періоду як форми імперського панування, зміна фокусу з «центру» на «периферію»	Криваві землі (Т.Снайдер), Postwar (Т.Джадт)
Memory studies і публічна історія	Вивчення колективної пам'яті, музеєфікація Голодомору, репресій, розвиток освітніх ініціатив	Т.Джадт: есеї про пам'ять; Т.Снайдер: інтерв'ю, лекції
Переосмислення радянської спадщини	Радянська доба — не модернізація, а період насильства, уніфікації, втрати суб'єктності	Криваві землі, публікації Т.Джадта в NYRB
Підтвердження європейськості України	Україна як частина європейської історії XX ст., зокрема в контексті масового терору та боротьби за незалежність	Bloodlands, Thinking the Twentieth Century
Переосмислення національного наративу	Багатовимірний погляд на український націоналізм; визнання його ролі в процесах ідентифікації та самовизначення	Т.Джадт: критика одновимірної ідеології; Снайдер: аналіз ОУН-УПА
Інтернаціоналізація українських студій	Залучення України до глобальних історичних дискусій, зростання інтересу до українських тем у західному академічному світі	Лекції, конференції, переклади праць

У таблиці 3.4 описано основні напрями впливу праць Тімоті Снайдера та Тоні Джадта на формування української історіографії, зокрема в аспектах деколонізації радянського спадку, розвитку студій пам'яті, переосмислення національного наративу та інтеграції України до загальноєвропейського історичного контексту.

Одним із найпомітніших напрямів впливу стало утвердження в українській історіографії так званих *memory studies* — досліджень пам'яті, які виходять за межі лише фактологічної реконструкції подій. Твори Тоні Джадта, з його увагою до колективної пам'яті, моральної відповідальності й боротьби з історичним забуттям, стали дороговказом для українських науковців у переосмисленні травматичного досвіду ХХ століття. Цей підхід дав змогу говорити про Голодомор, репресії, депортації та інші події не лише як про історичні факти, а як про елементи формування сучасної ідентичності та національного наративу. Ідеї Т.Снайдера про змагання пам'ятей і необхідність створення власного, українського бачення минулого, отримали відгук у проєктах музеєфікації, цифрових платформах і новітніх освітніх програмах [11].

Важливим аспектом впливу стало й нове прочитання радянського періоду. Українські історики дедалі частіше відмовляються від стереотипних уявлень про радянську добу як етап «індустріалізації і прогресу», натомість акцентуючи увагу на темах насильства, колоніальності та придушення національної самобутності. Під впливом Т.Снайдера розвивається документальний аналіз механізмів масового терору, а під впливом Т.Джадта — критичне осмислення радянської культури пам'яті та її посттоталітарної спадщини. Такий підхід стимулює формування нової української історіографії - емансипованої, аналітичної та відкритої до діалогу зі світовою академічною спільнотою.

У результаті, українська історична наука дедалі більше орієнтується на міждисциплінарність, етичну відповідальність дослідника та необхідність формування власного національного голосу в глобальному історичному

дискурсі. Роботи Т.Снайдера і Т.Джадта стали каталізатором цього процесу, позначивши перехід від історіографії як «служби минулому» до історіографії як засобу формування громадянського суспільства й національної свідомості.

Ідеї Тімоті Снайдера та Тоні Джадта знайшли широкий відгук в українській гуманітарній науці, насамперед через їхню здатність пояснювати складні явища історичного минулого не з позицій ідеологічних кліше, а з погляду морального вибору, політичної відповідальності й гідності жертв. Їхні праці активно вивчаються в академічному середовищі: твори Т.Снайдера включені до програм курсів з історії України XX століття, історіографії та memory studies у провідних українських університетах. Т.Джадт, хоча менш конкретно писав про Україну, справив значний вплив на українських інтелектуалів завдяки своїй аналітиці післявоєнної Європи, моральної філософії та осмислення історичної пам'яті.

Водночас спостерігається активна популяризація їхніх ідей поза межами вузького наукового кола. Книги Тімоті Снайдера перекладені українською мовою й отримали широкий резонанс у читацькому середовищі. Особливої популярності набула його праця «Криваві землі», яка стала важливою спробою пояснити українцям і світу, що трагедії XX століття в Україні не були ізольованими, а частиною європейського контексту масового насильства. Т.Снайдер активно співпрацює з українськими інституціями, публікується у ЗМІ, виступає на конференціях і форумах, що робить його фігуру значущою не лише в академії, а й у публічному дискурсі [12].

Ідеї Т.Джадта, хоча й менш безпосередньо пов'язані з українською тематикою, стали основою для широких наукових дискусій щодо ролі історика як інтелектуала, проблеми амнезії у посттоталітарному суспільстві та способів подолання авторитарної спадщини. Його праці цитуються в дослідженнях українських науковців, які займаються питаннями пам'яті, репресій, культурної ідентичності та демократичного розвитку. Дискусії довкола його концепцій про «мінливу Європу» та «нагальність пам'яті» стали поштовхом до переоцінки

західного бачення України, а також до критики стереотипного підходу до пострадянського простору як "сірої зони" між Заходом і Сходом.

Внесок Тімоті Снайдера та Тоні Джадта суттєво вплинув на трансформацію української історіографії, сприяючи її переходу від пострадянського, часто ідеологізованого дискурсу до більш відкритого, критичного й аналітичного мислення. Обидва історики стали провідними інтелектуалами, чиї ідеї допомогли осмислити радянський період як форму колоніального домінування, вивели Україну з тіні «російського» історичного наративу та заклали основи для нового бачення національного минулого.

Тімоті Снайдер через концепцію «Кривавих земель» актуалізував питання масового терору в Україні, зокрема Голодомору, як частини ширшого європейського контексту тоталітарного насильства. Його акцент на документації злочинів, історичній правді та моральній відповідальності зміцнив аргументацію щодо визнання українського досвіду як центрального для розуміння ХХ століття. Водночас Тоні Джадт розширив горизонти осмислення української ідентичності, наголошуючи на важливості колективної пам'яті, критичної рефлексії та деконструкції монолітних історичних схем.

Обидва автори вплинули на ключові напрямки сучасної української гуманітаристики — розвиток *memory studies*, інтерпретацію націоналізму, переосмислення радянської спадщини та інтеграцію України до європейського історичного поля. Їхні роботи не лише збагачують наукову думку, а й сприяють формуванню нового покоління дослідників, які прагнуть не просто вивчати минуле, а критично осмислювати його роль у сучасному суспільстві та майбутньому країни.

Водночас варто зазначити, що вплив ідей Т.Снайдера та Т.Джадта відкрив не лише нові горизонти, а й поставив перед українською історичною наукою низку викликів. Один із них — потреба в глибшій локалізації та адаптації західних підходів до українського контексту. Українські дослідники все частіше наголошують на необхідності критичного переосмислення не лише радянського спадку, а й західних моделей аналізу, які іноді зводять український

досвід до ілюстрації ширших східноєвропейських чи посттоталітарних тенденцій.

Крім того, в умовах гібридної війни та інформаційного тиску на українське суспільство історіографія набуває ще більшої ролі як інструменту національної стійкості. Ідеї Т.Снайдера про історичну правду як чинник безпеки, збереження суб'єктності та інтелектуальний опір імперській пропаганді виявилися пророчими. Українські науковці, використовуючи напрацювання обох істориків, нині формують критичний дискурс, який поєднує історичну аналітику з гуманітарною стратегією опору.

Насамкінець, вплив Тімоті Снайдера та Тоні Джадта може розглядатися як фундамент для побудови власної української школи історичної думки — такої, що поєднує моральну чутливість, архівну точність і відкритість до міжнародного діалогу. Їхні підходи надихають українських дослідників не лише переосмислювати минуле, а й відповідати на виклики сучасності, формуючи зрілу гуманітарну культуру, здатну зберегти історичну пам'ять як підґрунтя для майбутнього.

Порівняльний аналіз підходів Тімоті Снайдера та Тоні Джадта засвідчив, що обидва дослідники зробили вагомий внесок у формування сучасного західного бачення історії України, особливо в контексті складних подій XX століття.

Їхні спільні риси — це насамперед увага до загальноєвропейського контексту, міждисциплінарність, акцент на людському вимірі історії та намагання осмислити травматичне минуле крізь призму моральної відповідальності. У книзі «Роздуми про XX століття» вони демонструють високий рівень критичності щодо тоталітарних режимів та аналізують глибину їхнього впливу на європейське суспільство, включаючи Україну.

Разом з тим, у їхніх підходах простежуються і суттєві відмінності. Т.Снайдер приділяє більше уваги безпосередньо українському досвіду, зокрема Голодомору, ролі України в Другій світовій війні, та механізмам національного опору. Т.Джадт натомість зосереджений переважно на загальних тенденціях у Східній Європі, приділяючи менше уваги українській національній специфіці, хоча і визнає її значення. Його інтерпретації радянського періоду тяжіють до ширшого концепту європейського післявоєнного переосмислення.

Обидва автори істотно вплинули на українську історіографію: їхні ідеї стимулювали дискусії, сприяли перегляду радянських наративів, популяризували українські теми в західному академічному середовищі. Праці Т.Снайдера стали джерелом натхнення для сучасних українських істориків у прагненні до деколонізації історичної науки, тоді як концептуальні узагальнення Т.Джадта стали основою для порівняльних досліджень тоталітаризму та пострадянського простору. Таким чином, обидва мислителі — попри відмінності — спільно сформували важливий пласт осмислення українського минулого у світовій історіографії.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що Тімоті Снайдер і Тоні Джадт відіграли вагомую роль у переосмисленні українського історичного наративу в контексті глобальної історіографії. Їхні праці не лише заповнили білі плями у висвітленні трагічних сторінок ХХ століття, але й надали новий аналітичний інструментарій для осмислення ролі України як активного суб'єкта європейської історії. Т.Снайдер акцентував на важливості вивчення політики масового насильства та імперських механізмів радянської і нацистської влади, що дозволило інтерпретувати Голодомор, репресії та Другу світову війну у вітчизняному контексті як частину ширших процесів європейської катастрофи.

Натомість Т.Джадт розширив розуміння української історії через аналіз посттоталітарної пам'яті, культурної ідентичності та моральної відповідальності. Його підхід сприяв формуванню критичного дискурсу в гуманітарних науках, вивівши тему національного самовизначення, проблеми пам'яті та деколонізації на новий рівень.

Обидва мислителі сприяли інтеграції української тематики в західний інтелектуальний простір і вплинули на розвиток сучасної української історіографії — через осмислення радянського минулого, підтримку інституцій пам'яті, популяризацію українських студій та зміцнення позицій України в глобальному історичному дискурсі. Їхній внесок є не лише науковим, а й культурно-ціннісним, оскільки допомагає українському суспільству вибудовувати власну візію минулого як фундамент національного буття та демократичного майбутнього.

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано наукову спадщину двох провідних західних істориків — Тімоті Снайдера та Тоні Джадта — у контексті її значення для формування історіографії України. У першому розділі було розглянуто концептуальні засади поглядів Т.Снайдера, який репрезентує українське минуле як невід'ємну частину історії Центрально-Східної Європи, з особливою увагою до тематики тоталітарного насильства,

масових репресій та Голодомору. Тімоті Снайдер виводить Україну з периферії історичного наративу, підкреслюючи її роль як ключової території, де зіштовхнулись дві найстрашніші ідеології XX століття — сталінізм і нацизм.

У другому розділі зосереджено увагу на науковій діяльності Тоні Джадта, для якого Україна не була основним об'єктом дослідження, але присутня у загальному європейському контексті посттоталітарної пам'яті, ідентичності та переосмислення історичного досвіду. Його підхід допомагає глибше зрозуміти місце України в історії після 1945 року, зокрема як приклад нації, що прагне вийти за межі нав'язаних їй ідеологічних схем і віднайти власний голос у минулому.

У третьому розділі здійснено порівняльний аналіз підходів Т.Снайдера та Т.Джадта, що дозволило виокремити як спільні позиції — зокрема критику радянського спадку, підтримку деколонізаційного бачення історії, увагу до моральної відповідальності історика — так і суттєві відмінності. Т.Снайдер тяжіє до емпіричної реконструкції терору через мікроісторичний аналіз, тоді як Т.Джадт формує широку інтелектуальну рамку для осмислення пам'яті, політики і культури посттоталітарного простору.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що праці Тімоті Снайдера та Тоні Джадта стали інтелектуальним каталізатором змін в українській історіографії. Вони сприяли інтернаціоналізації українських студій, формуванню критичних підходів до радянського минулого, розвитку *memory studies* і публічної історії. Їхній внесок не лише поглиблює академічне розуміння, але й впливає на суспільне бачення історії як важливого чинника ідентичності та європейської інтеграції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Джадт Т. Переосмислення забутого XX століття. Київ : Наш формат, 2024. 384 с.
2. Джадт Т. Тоні Джадт. «Недовершене минуле». Уривок. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/culture/2024/08/28/631836_toni_dzhadt_nedovershene_minule.html (дата звернення: 13.04.2025).
3. Дзисюк Д. Україна в центрі великих історичних подій. Американський історик та професор Єлю Тімоті Снайдер повернувся до Києва. Forbes зібрав його цикл з 23 лекцій про становлення української держави – *Forbes.ua*. *Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії*. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/ukraina-v-tsentri-velikikh-istorichnikh-podiy-amerikanskiy-istorik-ta-profesor-elyu-timoti-snyder-povernuvsia-do-kieva-forbes-zibrav-yogo-tsikl-z-23-lektsiy-pro-stanovlennya-ukrainskoi-derzhavi-15092024-23613> (дата звернення: 13.04.2025).
4. Допис користувача Timothy Snyder. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/timothy.david.snyder/posts/1206636702716110> (дата звернення: 13.04.2025).
5. Історик Тімоті Снайдер: чому перемога України важлива для світу. *Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosiysko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/10-argumentiv-vid-istoryka-timoti-snaydera-chomu-peremoga-ukrayiny-vazhlyva-dlya-svitu> (дата звернення: 13.04.2025).
6. Історична правда. Кшиштоф Чижевський: Джадт мав абсолютний слух на живі ідеї. *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5dc20eb82f8e9/> (дата звернення: 13.04.2025).

7. Після війни. Історія Європи від 1945 року. Тоні Джадт. Пер. з англ. Катерини Зарембо. — Київ: «Наш формат», 2020. 928 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Dzhadt_Toni/Pislia_viiny_Istoriia_Yevropy_vid_1945_roku/
8. Свобода Р. Тімоті Снайдер розповів, як протистояти тиранії. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28509296.html> (дата звернення: 13.04.2025).
9. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь, 1569-1999 = The Reconstruction of Nations. Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999 / Т. Снайдер; пер. з англ.: А. Котенко, О. Надтока. — Київ: Дух і Літера, 2012. 460 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001042>
10. Снайдер Т. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє. Київ: Дух і Літера, 2014. 232 с. URL: <https://duh-i-litera.com/bookstore/ukranska-istorija-rosijska-politika-evropejske-majbutne>
11. Снайдер Т. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. Київ: Медуза, 2017. 400 с.
12. Снайдер Т., Заярнюк А., Мотика Г., Грінченко Г. та ін. Друга світова війна як виклик для української історіографії. *Ukraina Moderna*. 2008. Т. 2, № 13. С. 13–60.
13. Снайдер Т. Народження сучасної нації, або Які питання про Україну підняла російська агресія. Лекція#1 Тімоті Снайдера — Forbes.ua. *Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії*. URL: <https://forbes.ua/svit/narodzhennya-suchasnoi-natsii-abo-yaki-pitannya-pro-ukrainu-pidnyala-rosiyska-agresiya-lektsiya1-timoti-snaydera-24092022-8558> (дата звернення: 13.04.2025).
14. Тімоті Снайдер. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним: монографія / Тімоті Снайдер. - Київ: Грані-Т, 2011. - 448 с. URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Timothy_David_Snyder/Kryvavi_zemli_Yevropa_pomizh_Hitlerom_ta_Stalinym/

- 15.Тімоті Снайдер: "Під час нинішньої війни Путін говорив відверто нацистські речі" - BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pdrp9x23vo> (дата звернення: 13.04.2025).
- 16.Тімоті Снайдер: "Україна допомагає нам зрозуміти себе". *Історична спадщина України: візуальні джерела та архів – LocalHistory*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/timoti-snaider-ukrayina-dopomagaie-nam-zrozumiti-sebe/> (дата звернення: 13.04.2025).
- 17.Тоні Джадт: більш твереза оцінка. Частина I. *Commons*. URL: <https://commons.com.ua/ru/toni-dzhdadt-bilsh-tvereza-ocinka/> (дата звернення: 13.04.2025).
- 18.Т. Джадт, Т. Снайдер. Роздуми про двадцяте століття / перекл. з англ. П. Грицак. Львів: Човен, 2019. 384 с.
- 19.Турченко, Г. Історична наука і сучасна гібридна війна Росії проти України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. № 46. С. 295–301.
- 20.Шевченко С. «Захищаючись, українці запобігають страшнішим війнам». Що сказав Тімоті Снайдер у Празі?. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/timothy-snyder-war-ukraine-russia-us-eu/33041193.html> (дата звернення: 13.04.2025).
- 21.Моріна А., Филипович Л. Легендарна київська Почайна та «глибинна географія» Тімоті Снайдера. *Multiversum. Philosophical almanac*. 2022. Т. 2, № 1. С. 134–154. URL: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2022.2.1.6> (дата звернення: 13.04.2025).
- 22.Timothy Snyder. The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. In a creative play on three different languages, Ukrainians identify an enemy: 'ruscism' // The New York Times Magazine. 2022. April 22. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia->

war.html